

חנוכת הבית

חידו"ת ומו"מ לפלפולא בעיני חנוכה

יו"ל

לרגל שמחת נישואי אחותנו פרומה לאה לבית גנוט

עב"ג החתן אברהם קרקובר בשעטו"מ

נר ראשון דחנוכה

התשע"ב

חנוכת הבית

חידו"ת ומו"מ לפלפולא בעניני חנוכה

יו"ל

לרגל שמחת נישואי אחותנו פרומה לאה לבית גנוט

עב"ג החתן אברהם קרקובר בשעטו"מ

נר ראשון דחנוכה

התשע"ב

תוכן העניינים

- בענין היתר השימוש בפך השמן -מכתבי הגאון האדר"ת זצ"ל, עם הערות, ציונים ומו"מ מאמו"ר הרה"ג רבי יעקב צבי גנוט שליט"א
- גדר הלל של חנוכה וחייב הנשים באמירתו
- כבתה זקוק לה
- בד' המאירי בדמיון 'כבתה' דנר שבת ל'כבתה' דנר חנוכה
- "נהנה" ו"משתרשי ליה" באכסנאי בנרות חנוכה ובגדר דין אכסנאי
- האם נרות המקדש מעכבין זא"ז
- מזיק בנר חנוכה
- הדלקה בשמן שומשומי
- החסרון בהדלקת נ"ח ונרות המקדש בשמנים ופתילות שאין מדליקין בהם בשבת
- הדלקה בשמן שריפה במקדש ובנר חנוכה
- ביטול שמן פסול להדלקה עם שמן הזית שבמקדש
- תפקיד הנשים במלחמת החשמונאים, מעשה יהודית ואיסור מלאכה לנשים
- שכח להזכיר 'רצה' ו'על הניסים' בשבת חנוכה
- הדלקת הנרות של חתן / נר המנגן
- מהדרין והידור מצוה במצוות ובנר חנוכה- מאחי המופלג הבה"ח אברהם ישעיהו גנוט נ"י

בעזרת החונן לאדם דעת ית"ש

שמואל ברוך גנוט

התאנה 12 אלעד

03/9170244

מרון הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל

רבה של ירושלים, מיר ופוניבז'

עם הערות והארות, ציונים ומראי מקומות,

מאת אאמו"ר הרה"ג רבי יעקב צבי גנוט שליט"א,

מעורכי ספר 'חשבונות של מצוה' להגאון האדר"ת זצ"ל

בענין היתר השימוש בפך השמן

יש להקשות, לפי מאי דקיימא לן¹ דכל מקום שנאמר "ויקחו אליך"² [היינו] משל ציבור. אם כן קשה טובא, בנס חנוכה שטמאו כל השמנים ורק פך אחד נשאר בשלמותו³, הרי תקשה, כיון שנכנסו היוונים להיכל נעשה הפקר, כמו שכתוב בעבודה-זרה נב, ב⁴. והרי קיימא לן דצריך להיות משל ציבור⁵. והרי (ה)מוצא הפך זכה בה מדין הפקר, וניחוש דלמא לא מסר לציבור יפה יפה. ועיין תוספות יומא לה, ב⁶. ובתוספות ישנים שם⁷, ובמשנה למלך מזה⁸.

¹ עי' יומא ג,ב. 'דתניא "קח לך" משלך, "ויקחו אליך" משל ציבור דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר בין "קח לך" בין "ויקחו אליך" משל ציבור וכו', א"כ חזינן דכ"ע לא פליגי דבעינן משל ציבור. ועי' בילקו"ש (פרשת תצוה רמז שע"ח). ויעויין ברמב"ם פ"ח מכלי המקדש הלכה ז.

² שמות כז, כ. ויקרא כד, ב. במדבר יט, ב.

³ עי' שבת כא, ב.

⁴ א"ר פפא... דכתיב "ובאו בה פריצים וחללוה" (יחזקאל ז, כב). וברש"י שם: מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל, יצאו כליו לחולין. וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא וכו'.

⁵ עי' בב"מ קיח, א. דפליגי בה רבנן ור' יוסי, דרבנן חיישי להכי ור' יוסי לא.

⁶ ד"ה ניחוש שכתבו דאף דבגמ' שם משמע דלא חוששין לכך, זהו דווקא בכהן גדול (ע"ש טעמו) אך בעלמא חיישינן.

ואם תמצוי לומר דהמוצאה מסרה להקדש, תקשה. דלפי מה שאמרו בגמ' שבת כא, ב. שנעשה בו נס, שלא היה בו להדליק אלא יום אחד (ולגירסת השאילתות ורבנו ירוחם "אפילו יום אחד"¹⁰) ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. תקשה, מאי טעמא לא נתחייבה בהפרשת תרומות ומעשרות בנתווסף¹¹.

ואם תמצוי לומר דזכה בהן הקדש הפטור מתרומות ומעשרות¹², אתי שפיר. אך אי נימא דחייב¹³, יש להקשות, איך הדליקו מזה, הא קיימא- לן [דבשמון] הנס לא היה רק כשיעור

⁷ ד"ה ובלבד (נמצא בדף לו, א.) שדן שם האם מועילה מסירה לציבור גם בעבודת-ציבור או רק בעבודת יחיד עי"ש. ועי"ש גם בתוס' הרא"ש ובמאירי.

⁸ בפ"ח הלכה ז מכלי המקדש שדן שם כנ"ל בהערה הקודמת, ומסביר מדוע הרמב"ם פסק זאת אפילו לגבי עבודת ציבור עי"ש.

⁹ לכאורה עיקר הקושיא תליא מ"ט דהאי דינא "דבאו בה פריצים וחללוה" האם הוא מדין 'כיבוש מלחמה', כבגיטין לה, א. עי"ש בתוס' ד"ה אבל, וברשב"א דס"ל דמהני אף ללא יאוש. או דהוא מדין "יאוש" וכהאי דינא דשטף נהר קוריו עציו ואבניו, דהרי אלו שלו, וכזוטו של ים ושלולית של נהר, דהוי הפקר מיד אפ"ל לפני יאוש. דכל קושית רבנו היא רק אם נימא שהוא מדין 'כיבוש מלחמה', אך אם נימא כדון הב' לכאורה י"ל דכ"ז שייך רק באם הכלי מגולה לעין ושייך עי"ז יאוש. אך אם נימא כמ"ש התוס' בשבת כא, ב. שהיה טמון בקרקע (עי"ש בד"ה שהיה מונח שיישב עי"ז מ"ט לא נטמא בהיסט, והרי הם כזבים). ועי"ש ברש"י ד"ה בחותמו שכתב ג"כ בהצנע וכו', וא"כ בכה"ג ליכא למימר דהוה הפקר, דהא לכה"פ נחשב כמו שאיכא מכשולות בנהר, דבכה"ג כתבו שם בראשונים דלא הוה הפקר מאחר ולא מתייאש בכה"ג, וא"כ ה"ה הכא במוצנע דאינו ודאי דיתיאש, וא"כ ל"ה הפקר ונשאר בקדושתו הראשונה.

¹⁰ עי' בשאילתות בפרשת וישלח (עמ' קעג בהוצאת מוסד הרב קוק) שסותר עצמו. דמתחילה כתב "והוה ביה שיעורא יומא חד". ואח"כ (בדף קעח) כתב "ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד" (וכבר עמד ע"כ בחשק שלמה בשבת כא, ב. ועי"ש מה שתירץ). ועי"ש בפ"ל שאילת שלום מה שיישב, ובפ"ל העמק שאלה מה שדחאו.

ומידי דברי בו, אכתוב כאן מה שנתקשיתי ע"ד החשק-שלמה הנ"ל שרצה ליישב כמה קושיות. חדא, מ"ט עבדינן ח' ימים. ב) דמנפ"מ, והרי הדלקת-הנרות דוחה טומאה, ובפרט למ"ד דהותרה בציבור, ועוד קושיות עי"ש. ורצה לישב ע"פ הרמב"ם דס"ל דהיה מדליקה גם בבוקר, והדלקה דבוקר (כך נראה לו) אין דוחה טומאה, (ורצה גם לדייק כך ברמב"ם). ולפי"ז ר"ל דמ"ש ד"לא היה בו אלא ליום אחד", הכוונה רק ללילה, אך לבוקר לא היה. ועיקר הנס נצרך רק להטבה דיום (דכאמור לעיל) דאינה דוחה טומאה וכו', עי"ש. והנה המדייק בלשון השאילתות הנ"ל (שגם הוא מזכירו שם) יראה שכתב וז"ל: "**דהוה לוגא דאשתכח**" וכו'. והרי לצורך המנורה סגי בחצי לוג, עי' מנחות פט, א. וכן נפסק ברמב"ם בפרק ג מתמידין ומוספין הלכה יא. וודאי דהכוונה ב'לוג' היתה גם לצורך הלילה וגם לצורך הבוקר, דהא לכתחילה ודאי דבעינן להדליקה ג"כ משמן טהור, וא"כ נדחו דבריו, וצ"ע.

¹¹ עי' בחזון איש דמאי סי' טו ס"ק א (בד"ה ע"ד הזיתים) שכתב שם דבזכה מההפקר ואח"כ נתווסף, אפשר שחייב (ע"פ הכ"מ שלמד כך ברמב"ם) עי"ש. ושמא כאן יש לחלק, דאף אי נימא דבעלמא חייב הנתווסף אף שכבר היה הפקר וכנ"ל, אך כאן הרי כל הנוסף היה עי"י נס, ושמן נס י"ל דפטור מתרו"מ. עי' ברד"ק במלכים ב' (פרק ד' פסוק ז') גבי נס השמן דאשת עובדיה ששאלה לנביא האם צריך לעשרו, ואמר שלא. ומביא ד"ז מתוספתא עי"ש, וז"ל: וכד איתרחיש לה ההיא ניסא אמרת ליה לנביא דה', אית עלי עשיר מהאי מישחא אי לא. (האם מוטל עלי לעשר משמן זה או לא) אמר לה בעלך... וכו' ואף את לית על משחך עשור, דמן ניסא הוא, עכ"ל. (אין על שמנך חובת מעשר, מפני שמן הנס הוא). (נב. בתוספתא שלפנינו אינו בנמצא).

¹² עי' פאה פרק ד' משנה ח': המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין, משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין. הקדישן עד שלא נגמרו, וגמרן ואח"כ פדאן פטורים, שבשעת חובתן היו פטורין. ועי' ירושלמי שביעית פרק א הלכה א, דדריש מדכתיב "דגנך" (דברים יח, ד.) ולא דגן הקדש עי"ש.

¹³ יש שדייקו זאת מהרמב"ם בפרק ב' מתרומות הלכה ט, שכתב וז"ל: ואלו פטורין מן התרומה ומן המעשרות, הלקט והשכחה ופאה וכו' ולא מנה שם הקדש בהדיהו. אך יעויין בהגהות גליון הש"ס לרע"א על הירושלמי בפרק א' ממעשרות הלכה א. שאכן תמה כך על הרמב"ם, ומ"מ כתב דפשוט שהדין הוא

הדלקה, ולא נשאר כפי התרומות ומעשרות. וממקום אחר אי אפשר להפריש, דהא כל השמנים היו טמאים¹⁴, ואין מפרישין מן הטמא [על הטהור]¹⁵, ואם כן הוה ליה טבל. וקיימא לן [ד]אין מביאין נסכים מן הטבל¹⁶ משום [שנאמר¹⁷] "ממשקה ישראל"¹⁸ כמו שכתוב בפסחים מה, א. וליכא למימר דזהו רק להקרבה במזבח, ולא להדלקה. זה אינו, למאן דאמר נסכים לספלים, כזבחים צא, ב.¹⁹ והרי לספלים נמי לא הוי למזבח,²⁰ והויה ליה כהדלקה²¹.

ואפילו תימצי לומר דתליא אם נידון של גבוה מה שנעשה על ידי נס, כפירות הגדלים בארץ-ישראל, וחייב בתרומות ומעשרות מן התורה. והיא בעייה במנחות סט, ב²². ועי' שם

שגם בהקדש פטור, שהרי זו משנה מפורשת בפאה (עי' בהערה קודמת). וכן כתב גם בערוך השולחן, זרעים סי' נ"ח ס"ק י"ד. ועי' מנחות סו. במתני', דכך ס"ל לר"ע.

¹⁴ ולכאורה ה"נ ליישב, דמ"ש 'טמאן כל השמנים' איירי בשמנים הכשרים למנורה. וכדפסק הרמב"ם בסוף פרק ז' מאיסורי מזבח הלכה י. וז"ל: אין כשר למנורה אלא וכו' אבל למנחות כולן כשרים, עכ"ל. וא"כ י"ל דהוי ג"כ שאר שמנים טהורין רק שהיו כשרים רק למנחות, וא"כ יכלו להפריש מהם כדת וכדין. ואף שבהגהות חשק שלמה (שבת כא, ב) כתב וז"ל: ודוחק גדול לומר דדווקא שמן זית זך לא נמצא רק פך אחד, אבל שמן כשר למנחות היה בנמצא הרבה. דכיון שנטמא ע"י משמוש העכו"ם... צריך לחוש לכל השמנים שמא נגעו בהם, עכ"ל. הנה כ"ז הוא לשיטתו שנמצא בגלוי. אך למ"ש לעיל (עי' בהערה 9), דאיירי בטמון באדמה. ל"ש טעמו הנ"ל, ושפיר אפשר לתרץ תירוץ זה ברווח.

¹⁵ עי' רמב"ם פרק ה' מתרומות הלכה ח'.

¹⁶ עי' רמב"ם פרק ה' מאיסורי מזבח הלכה ט'.

¹⁷ יחזקאל מה, טו.

¹⁸ ודרשינן מן המותר לישראל. ולכאורה היה אפשר להקשות עוד, דהא אסור ליהנות ממעשי ניסים כדמשמע מתענית כד, א (עי"ש ברש"י ד"ה אלא כאחד מעניי ישראל דכתב כן). וי"ל דברבים שאני דהא הטעם הוא משום דמכין לו מזכויותיו וכמ"ש רש"י שם. וברבים ל"ש טעם זה לכאורה. דאי לאו הכי, כיצד נהנו בנ"ל מהמן במדבר וכדו'. ויש עוד שתירצו בזה, דשאני נס שהוא "יש מיש" מאשר "יש מאין", דרק בזה יש איסור. וראיה לדבר, מהגמ' תענית שם שהוציא לפועלים תאנים מתאנתו בדרך נס. ועיין בזה עוד בשדי חמד (מערכה אלף אות שפב). ובמצפה איתן מנחות סט, ב. בנס החיטין (שהביאו רבנו בהמשך) מש"כ בזה. ואכמ"ל.

¹⁹ דאיכא התם מ"ד דס"ל דהמתנדב יין, מזולפו ע"ג האישים. ואליביה הוא דאיכא למימר דכשמזולפו (=מקריבו) ע"ג המזבח בענין "ממשקה ישראל". אך למ"ד התם דאזיל לספלים (ואינו כמקריבו), מנפ"מ. אלא חזינו דאף כשאינו מקריבו ע"ג המזבח, אמרינן דבעי נמי "ממשקה ישראל".

²⁰ קשה לי, דהרי אף למ"ד דנותנו לספלים, איכא למימר דנחשב כנותנו למזבח. עי' סוכה מט, ב. מ"ש שם ריש לקיש: בזמן שמנסכין יין ע"ג מזבח, פוקקין את השיתין, לקיים מה שנאמר "בקדש הסך נסך שכר לה". מאי משמע, א"ר פפא "שכר" לשון שתייה, לשון שביעה, לשון שכרות, ע"כ. והכוונה דע"י כך כביכול משקהו ומרווהו למזבח, (ורק לאחמ"כ פותחין הנקבים ויורד לשיתין). וא"כ בנדו"ד עדיין אפשר לחלק ולומר, דבהדלקה יתכן ולא צריך "ממשקה ישראל", וא"כ לא קשה מידי. אך עי' ברמב"ם תמידין ומוספין פ"י ה"ז שהשמיט הך דינא 'דפוקקין'. ויש שביארו דבריו דס"ל דהוא רק הנהגה טובה, וכן משמע במאירי. וא"כ אי"ז מעיקר דינא, וליכא למימר דנחשב להקרבה ע"ג המזבח, והדרא קושיא לדוכתא. (ועי' בזה עוד בערוך לנר סוכה מט: ד"ה בגמ' אמר ריש לקיש (צד, ד). שביאר בדבריו, שהרמב"ם איירי בבית ראשון, ואה"נ בבית שני היו פוקקין כדי שיהא היין מלא ושבע ע"ג המזבח). ועי' באו"ש שם בהלכה ח' מש"כ בזה.

²¹ ובלאו הכי ק"ל, מאי קא קשיא ליה לרבנו. דאף אי נימא דהקדש חייב בתו"מ, מסתמא כשנתנו בלוג זה, היה כבר לאחר שנתקן והופרש כל מאי דצריך, דחזקה על חבר וכו', וכ"ש כאן דכהנים זריזין הן. וביותר דעומד זה השמן להדלקת המנורה הטהורה, שלא ישוה בלוג טבל וכדו'. ומה שהקשה שיתחייב על הנתווסף. י"ל דלא גרע מבצלים וכדו' שהוסיפו בלי ששתלן שוב באדמה, מאחר והתוספת אינה מקרקע, פטורין כמ"ש בסוף מס' מעשרות (פ"ה מ"ב) עי"ש. וכן פסק הרמב"ם בפ"א הי"א מהלכות מעשר עי"ש. ועי' בדרך אמונה הלכות תרומות (עמ' כד) בביה"ל ד"ה אוכל, והוא כדברנו, וא"ש.

²² שם, בעי ר' זירא חיטין שירדו בעבים מהו, ומבואר בגמ' דלגבי כשרותן למנחות לא קמבע"ל דכשרות. והספק הוא רק לגבי "שתי הלחם", דכתיב בהו "ממושבתים" ואתא לאפוקי מחו"ל, וא"כ בכה"ג שפיר דמי. או דילמא דבעינן דוקא מא"י, וא"כ כשבאו מעבים (= מעננים) לא, ע"כ. ועי' בהערות הבאות.

בתוספות²³, דלמנחות שפיר דמי²⁴ ורק לענין עומר קמיבעיא ליה משום דכתיב "ממושבותיכם"²⁵. – ויש לומר דשם היה יכול להפריש מיניה-וביה. אבל בכאן²⁶, אי נימא דחצר ההקדש אינו זוכה כמו שכתבו האחרונים, עי' מגן-אברהם סימן קנ"ד²⁷, ובקצות החושן²⁸, ונתיבות המשפט סימן ר'²⁹. ולכאורה יש להביא ראיה, מהא דרבי יוסי הגלילי דסבירא-ליה דקדשים-קלים ממון בעלים הם³⁰. ומשמע אפילו הם ברשות-הקדש, הרי מוכח דאין חצר ההקדש קונה³¹. אך יש לדחות, דעל כל פנים קונה מדרבנן.

ועוד קשה, מהא דכל הזבחים (שנזבחו של"ש כשרים, ואם³²) שנתערבו, יקריבום לשם מי שהוא, כמו שכתוב בריש פרק התערובות³³. וקשה הרי יכולים לשאול עליהם³⁴, ובעל כרחך די ש לומר דבחצר ההקדש הוא שנתערבו, ואם-כן קניניהו חצר ההקדש³⁵. אך להטורי זהב יורה דעה

²³ ד"ה חיטין, דהביא פירוש הקונטרס שירדו חיטים לארץ עם המטר, ע"י שבלעו העננים ספינה המלאה בחיטים. ור"ת התקשה, דא"כ ממנ"פ, אם החיטים שבספינה היו מא"י א"כ קרינן בהו "ממושבותיכם". ואי מחו"ל, הריהם ממועטים מ"מושבותיכם". ולכן חולק על רש"י, וס"ל דירדו ע"י נס עי"ש. (ועי' ברדב"ז פ"ח מתמידים ומוספים ה"ג מה שיישב לרש"י).

ומידי דברי בו אכתוב מה שנתקשיתי בדבריו, שכתב שם דבבאין מן הים פסולין מן המנחות, והרי בגמ' מפורש דלמנחות לא קמיבע"ל מדלא כתיב בהו "ממושבותיכם". ונדצ"ל פסולין לשת-הלחם, ופלא שלא מצאתי מי שעמד ע"כ). וכוונת רבנו כהתוס', ור"ל דלצד דממעטינן רק את הגדל בחו"ל, א"כ ה"נ נחשבין גם בבאים בנס-מעבים, כפירות א"י, ויתכן ויתחייבו בתו"מ. (וצ"ב מנא ליה הא, דיתכן ובאמת כשרים וכנ"ל, אך לא שנאמר שיחשבו כפירות א"י, וה' יאיר עיני).

²⁴ עי"ש בשפת אמת שביאר הטעם דמ"מ נקראין 'לחם', דומיא ד'מנ' שנקרא לחם מן השמים.

²⁵ ויקרא כג, יז.

²⁶ דברי רבנו כאן סתומים, ויתכן והתכוון להמשיך בשאלתו על הצד דהקדש חייב בתו"מ וע"ז כתב דשם יכול להפריש וכו' משא"כ כאן. (וכמ"ש לעיל, דממקום אחר לא, משום שכל השמנים נטמאו. ומיניה וביה ג"כ אינו יכול, דיחסר משיעורו). ולפי"ז צריך לגרוס בדבריו אבל בכאן [לא]. וגם ההמשך ל"ב כוונתו, ויתכן דרצה להקשות אפ"ל לצד דהקדש פטור מתו"מ, מ"מ כיצד יזכה בו הא אין קנין חצר להקדש... וע"ז תירץ בהמשך דמ"מ יש לו קנין מדרבנן, וא"כ נפטר מתו"מ וא"ש, כך נ"ל כוונתו.

²⁷ או"ח סי' קנד ס"ק כג. וז"ל: מצא דבר בחצר ביהכנ"ס, זכה בו. ולא אמרינן דחצר ביהכנ"ס קונה להקדש. דחצר קונה מכח יד, ואין יד להקדש. (אגודה, ריש מעילה) ע"ש. ועי' בשקלים פ"ו, עכ"ל. (ועי' במחה"ש, שכוונתו למ"ש בשקלים פ"ז מ"ב מעות שנמצאו בהר-הבית הרי הן חולין. וראיה דהקדש לא קנה, דאי קנה הו"ל הקדש).

²⁸ חו"מ סי' ר' ס"ק א'. שהביא להנ"ל בהערה קודמת, והוסיף שמקור הדין הוא מב"ב עט, א. דתנן התם דאם הקדיש בור ונתמלא, אין מעילה במה שבתוכו. וכתב שם הרשב"ם: דלא אלים כח ההקדש לקנותו, משא"כ בהדיוט דאיתרבי מ"ואם המצא תמצא בידו" אבל לא בהקדש. "וכ"כ התוס' שם דהדיוט קונה מטעם יד, ואין יד להקדש. ואח"כ הביא דעת הרמב"ן (ב"ב עט, א.) דס"ל דהקדש כן קונה בחצר, רק דאין בו מעילה. והקשה עליו, עי"ש.

²⁹ במשפט האורים בפתיחה לסי' ר ד"ה ולענין אי יש חצר להקדש.

³⁰ עי' פסחים ז, א. ב"ק יב, ב. עו, א. וש"נ.

³¹ לא זכיתי להבין ד"ק, דהא מה"ת שתקנה החצר כשעדיין הבעלים לא רוצה להקנותם. ושמא רצונו להקנותו רק לאחר תחילת העבודה בהן, ואז באמת ההקדש קונהו וכ"ש בגמ' בב"ק יב, ב. דמודה ר"י דלאחר שחיטה נחשב לממון הקדש.

³² נראה דרצה למוחקו.

³³ מתני' זבחים ע"א, ב. קדשים בקדשים, מין במינו. זה יקרב לשם מי שהוא, וזה יקרב לשם מי שהוא.

³⁴ נראה דכוונת רבנו, דבהכי ירויח שיוכלו הבעלים 'לסמוך' על קרבנם, משא"כ כשמקריב לשם מי שהוא דהרי סמיכה בבעלים דוקא. ומספק ליכא למיסמך, דהא עביד עבודה בקדשים שהרי סומך בכל כוחו (ועי' בזבחים עד, ב. בסוף העמוד).

³⁵ נראה דכוונתו, וא"כ תו לא יוכל להשאל לאחר שכבר נקנו להקדש. וכמ"ש הראשונים (עי' בשו"ת ר' בצלאל סי' ט"ו בשם הרשב"א בתשובה, ובחידושיו בב"ב קעד, א. בד"ה כי קאמר ר' הונא). וכן הוא בנימוק"י שם (דף פ"ב עדפי הרי"ף).

סימן שכג³⁶ דבשביל התערובות לא מהני שאלה, רק כששואל בלא זה, אם-כן אתיא שפיר קושיא זו, ויש לומר דאין חצר ההקדש קונה.

ויש להביא ראיה, מהא דקיימא-לן בתמורה כה, א. דלמאן-דאמר ולדות-קדשים בהויתן הן קדושים, מותר לשנותן במעי אמן. וקשה, נימא דהויא ליה חצר הקדש, וליקנינהו הקדש, דלא מצי לשנינהו לחולין ולשאר קדשים³⁷.

ואולי יש לומר דהויא ליה חצר המטלטל[ת] דאינו[ה] קונה, עין בבא-מציעא ט, ב³⁸. אך להרמב"ן בגיטין כא, ב³⁹. בטעמא דחצר [ה]מטלטל[ת] אינו[ה] קונה, [משום] דהויא ליה חצר שאינו[ה] משתמר[ת], אם כן זה לא שייך בנדון דידן.

ועיין שם בקצות החושן⁴⁰, שכתב בשם הריב"ש דבית-הכנסת הוא כחצר-השותפין שד' אמות קונות לו שם. וחידוש שלא זכר דברי הש"ך בסימן רב⁴¹ שכתב בשם הרמב"ן שנוהגין להקנות בקנין אגב-קרקע של בית-הכנסת. משמע דסבירא ליה דהוה ליה כשותפות, דאם לא כן לא שייך קנין אגב-קרקע כלל, עיין שם. ועיין ביומא (יב,א). [יא,ב]. דממעטין בית-הכנסת דהן קודש, ומשמע קודש ממש⁴². ודוחק לחלק בין מזוזה לקנינים.

ועיין זבחים פה, א. דאין כלי-שרת מקדשים אלא בעזרה⁴³. ועל-כרחך טעמא דכלי מקדש, [ד]הוה ליה כחצר ההקדש⁴⁴. ובסוטה יד, ב. מבואר דדוקא ביש לו תוך הוא דמקדש⁴⁵, אם כן

³⁶ סעיף קטן ב' שמוכיח שם שאם מתחרט רק מפני התערובות ולא מפני עצם ההקדש, לא מהני למיחשב ל'פתח וחרטה' וא"כ בכה"ג לא יכול להשאל עליו, ע"ש.

³⁷ דברי-קדשו צ"ב, דהא דין זה שיכול לשנותן ע"כ דהוא מדין 'בעל-הקרבן', והוא בעלות גמורה. ואשר ע"כ יכול לשנותן אף לחולין וכדו'. ומה לי שנמצא כעת בחצר-ההקדש, מ"מ כל שיש לו בעלים אין חצר-ההקדש זוכה בהן שלא מדעתו. (ואף שבאחייעזר ח"ב סי' כה אות ט כתב שהוא בעלים רק להקדשו ולשנותו מקדושה לקדושה, ולא לדברים אחרים. אך עי' בס' נעלה ביהודה שכבר הקשה עליו מהא דזבחים קיד, א. שמפורש שיכול להכיל עליהם דין אתנו, ומחיר וכו'. ומה שסיים שם באחייעזר (נ, ב. מדפי הספר) דמשכח"ל רק בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי. כבר נסתר ממ"ש שם התוס' בד"ה אתנו ע"ש). ועי' במ"ש לעיל בהערה 31 וה' יאיר עיני. (באמת צ"ע, מדוע שלא יקדשו מדין גידולי-הקדש. ועי' בזה בחידושי הגרי"ז יא, א. ואין כאן מקומו).

³⁸ שם: בעי ר' אלעזר האומר לחברו משוך בהמה זו לקנות כלים שעליה, מהו לקנות? אמר רבא... חצר מהלכת היא, וחצר מהלכת לא קנה.

³⁹ צ"ל כא, א. בד"ה חצר מהלכת.

⁴⁰ סימן ר' ס"ק א' בד"ה ולפי"ז.

⁴¹ סעיף קטן ד.

⁴² שם איירי לענין חיוב מזוזה, וז"ל הגמרא שם: יכול שאני מרבה אף הר-הבית, והלשכות, והעזרות, ת"ל "בית". מה בית שהוא חול וכו' יצאו אלו שהן קודש, ע"כ. ובפשטות אין הכוונה כאן למעט ביהכנ"ס. ועי' במאירי כאן, וברמב"ם מזוזה פרק ו' הלכה ו' דס"ל דרק דירה שמשמשת קודש נפטרת מה"ט. משא"כ דירה שמשמשת לצורך כהן גדול שנחשבת כדירת-חול עבורו חייבת. ולגבי ביהכנ"ס הוא מחלוקת אח"כ בגמ'. וגם רבנו שפוטרין, אי"ז מטעם שנקרא קודש, אלא מטעם שאין הוא מיוחד לו. (ולגבי כל בית השותפין, עי' בזה בריטב"א שכן נחשבת מיוחדת יותר מביהכנ"ס והביא דעה שכן משווה ביניהם, ודחה אותה ע"ש. והיא דעת התוס' ישנים יב, א. בדעה א'. אך בפירוש אחר חילק בין ביהכנ"ס שאין שם חלק מוגדר לכל אחד, משא"כ בבית השותפין ע"ש). וצ"ע כוונת רבנו.

⁴³ שם במשנה: כלי הלח מקדשין את הלח, ומדות היבש מקדשות את היבש... וכולן אין מקדשין אלא בקודש, ע"כ. ופרש"י: אלא בקודש, בעזרה.

⁴⁴ דבר זה הוא חידוש, דהא בפשטות זוהי גזירה"כ הנלמדת מהפסוק "כל הנוגע בהם יקדש" (שמות ל, כט). עי' בגמ' זבחים פז, א. ומניין לו לרבנו דהוא מטעם קניין? ושמא י"ל דמזה גופא דחזינו דאינו קדוש אלא מתוכו וכמ"ש בהמשך, מוכח דהוא מגדר הקניינים הרגילים. דאלת"ה, מניין שצריך דוקא תוך.

משמע דהוה ליה כמו בקנין, עין גיטין ס, ב. דבעינן כלי שיש לו תוך⁴⁶. ובזה כתבו האחרונים דהיינו טעמא דבכלי-הנכרים קונה עין עבודה זרה עא, ב. משום דהוה ליה חצרו, עין קצות-החושן סימן קצד⁴⁷. ועל-כן צריך להיות דווקא בעזרה ד[לא] להוי ככליו של לוקח ברשות מוכר, דהיא בעיא דלא איפשטא בבבא-בתרא (פ, א.) [פה, ב.].

ויש לומר דמשום הכי שינה שמואל⁴⁸ ואמר דאינו קדוש רק בפנים, ולא אמר 'בקודש' כבמתניתין⁴⁹. דבא למעט בתי-כנסיות ובתי-מדרשות דהן קודש⁵⁰. ולתוספות⁵¹, סבירא להו לדוחק, וכתבו דבא למעט תוך הכלי. [וקשה דהא] במנחות יא, א. היא בעיא דלא איפשטא

⁴⁵ כוונתו למ"ש שם: סדר מנחות כיצד, אדם מביא וכו' ונותנה לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת. ובהמשך: וקומץ ממקום... ונותנו לתוך כלי-שרת, ומקדשו בכלי שרת ע"כ. אך צ"ב מנ"ל לרבנו דצריך דווקא 'כלי שיש לו תוך' הרי בהמשך מייתי בגמ' דסכין שחיטה מקדש את הדם (ועי"ש ברש"י ד"ה סכין) שכתב דהוה כלי-שרת. וכ"כ ג"כ בדף ו, ב. (ד"ה קדש הקומץ). ועי' עוד בתוס' בזבחים מז, א. (ד"ה איזהו מקומן) שהארץ לבאר ולהוכיח כנ"ל שסכין הוא כ"ש, עי"ש. והתם הרי אין לו תוך. וא"כ י"ל דמ"ש כאן 'לתוך כלי' הוא לאו דווקא. ובאמת שהרמב"ם (פי"ג הי"ב ממעשה"ק) כשמביא הלכה זו כתב: 'נותנה לכלי שרת' ולא כתב 'לתוך כ"ש' וצ"ב מדוע שינה הרמב"ם מלשון הגמ' ולא כתב 'לתוך'. (ולא ראיתי שעמדו על שינוי לשון זה ברמב"ם וצ"ע). ועי' במנחות עח, ב. ר"פ אמר וכו'... והכא בסכין קא מיפלגי, מ"ס סכין מקדשת ככלי-שרת. ומ"ס סכין כיון דלית ליה תוך אינה מקדשת ככלי שרת, ע"כ. (עי"ש ברש"י דפליגי רק אם מקדשת כ"ש ללא דעת, אך כשיש דעת לקדש כ"ע ס"ל דגם סכין מקדשת אע"פ שאין לה תוך. וחזינו דלכ"ע לא בעינן כל שיש לו תוך. אלא דאם אין דעת לקדש בעינן דוקא 'תוך'). ובהמשך: איכא דאמרי... מר סבר סכין אלימא מכלי שרת, דאע"ג דלית ליה תוך מיקדשה. ומ"ס סכין לא אלימא מכלי-שרת, ע"כ. וכתב ע"ז רש"י שם: דאע"ג דלית ליה וכו' מקדשת הזבח כשאר כ"ש שיש להם תוך, וכו'. משמע מרש"י דבאמת כלי שרת מקדשין רק כשיש להן תוך, (חוץ מסכין שהיא עדיפא). וצ"ב מדוע לא הוכיח רבנו מהכא, דהוא מפורש יותר לפי האיכא-דאמרי הזה. אח"כ מצאתי שהרמב"ם (בפ"ג ה"כ מפסוהמ"ק) כתב: כל כלי השרת אין מקדשין אלא במקדש... ואין מקדשין אלא מתוכן. ובלחם משנה שם הקשה עליו, דדבריו סתרי אהדדי. דהא הגמ' בזבחים פח, א. הביאה שתי לשונות. בלישנא קמא כתוב אין מקדשין אלא מתוכן, משא"כ ללישנא בתרא לא כתב מתוכן. ובגמ' שם: מאי בינייהו, בירוצי המדות איכא בינייהו. ופרש"י, דלמ"ד דכתב מתוכן, לא קדשו. משא"כ למ"ד השני, ע"כ הגמ'. ועי"ז הקשה הלח"מ, דמדכתב הרמב"ם 'מתוכן' משמע דס"ל דבירוצין הם חול. ובפ"א מכלי המקדש הי"ט כתב דבירוצי מדות-הלח הם קודש. וסיים, דלכך נראה דגורס רבנו ז"ל כגירסא הראשונה (ונראה לי שצריך להגיה בדבריו כגירסא השניה) דהיינו שלא גרס 'מתוכן' וא"כ ל"ק, ע"כ.

ובאמת שאח"כ מצאתי בילקוט שינויי נוסחאות (שבסוף רמב"ם פרנקל) שהביא בשם כתי"י תימני (שכטר) דלא גרס ליה (רק ששם כתבו שהוא כנראה בגלל דילוג הדומות. וכנראה כוונתם שבהמשך כ' הרמב"ם 'ואין מקדשין אלא מלאים' וחשבו שמלאים כולל 'מתוכן'. אך בפשטות אי"ז הכוונה 'מלאים', אלא שצריך 'שיעור שלם' (עי' רש"י שם ד"ה מלאין)).

⁴⁶ דתנן לעיל מיניה (נט, ב.) מצודות חיה ועופות ודגים, יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום, ור' יוסי אומר גזל גמור. ועי"ז אמרו בגמ' שם (סב, ב.) באזלי ואוהרי (ופרש"י: רשתות שיש להן תוך) כו"ע לא פליגי (רש"י: דכיון דיש להן תוך קנו לו כליו והוי גזל גמור) כי פליגי וכו'. ועי' רמב"ם בפ"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה ג' שפסק כת"ק. ועי' בס' מחנה-אפרים (הלכות מכירה, קנין חצר סוף סי' י"א) שכתב דמ"מ נקטינן דלאו דווקא כלי שיש לו תוך, אלא אפ"ל מחצלאות קונות לו. ועי' בחידושי ר' מאיר שמחה ב"מ סז, ב. מש"כ בזה.

⁴⁷ ס"ק ג.

⁴⁸ זבחים פח, א. אמר שמואל... כלי שרת אין מקדשין אלא שלימים, מלאים, ומבפנים.

⁴⁹ שם, ועי' בהערה 43.

⁵⁰ כוונתו, דמלשון המשנה אפשר לטעות ולומר 'בקודש' אפ"ל בתי-כנסיות (עי' מה שהערנו ע"ד בהערה 42). ולזה קאמר שמואל 'בפנים' דווקא בעזרה, ומטעם שכתב רבנו לעיל שיהיו כליו של קונה ברשות קונה, משא"כ בבתיכנ"ס.

⁵¹ ד"ה אלא בפנים: פי' הקונטרס בעזרה, ותימה מדוע שינה מלשון המשנה 'בקודש'. ופי' ר' חיים דמבפנים לכלי קאמר וכו'. וכוונת התוס' לאפוקי כשחקק מקום מושבו מבחוץ, דאף דיש לו תוך, מ"מ אינו בפנים, עי"ש.

ונשארתי בתיקו⁵² ומאי טעמא לא פשיט (להכא) [לה מהכא]. ועל כרחך כרש"י. ויש לומר [ד]תוספות לשיטתם דסבירא להו דאין חצר להקדש, עין בבא-בתרא עט, א⁵³. ובתוספות יומא מח, א, ד"ה בעי. שהעירו כן מהא דמנחות שם, אהך דזבחים שם⁵⁴.

ועיין תשובות חתם סופר חלק או"ח סוף סימן מד, שכתב להביא ראיה ממשנה דשקלים פרק ה' משנה ד, דאם הותירו הותירו לו⁵⁵, ומאי-טעמא לא זכה בהן הגזבר⁵⁶, ובעל כרחך דחצר ההקדש קונה. ויש לדחות, דזהו מתקנת-חכמים משום הרחקת מעילה⁵⁷. עין כהאי-גוונא בפסחים פו, א⁵⁸. ומנחות צא, ב⁵⁹. ומעילה יד, א⁶⁰. והכי נמי ממש בנדון דידן.

ועיין בקצות-החושן סימן צה⁶¹ שכתב דקנין בית, נקנה אגב-קרקע מדין חצר⁶², שקנה הקרקע והבנין שעליו - אם תלוש ולבסוף חיברו הוא כתלוש⁶³. - ואם כן, בית-הקדש גם כן נקנה מתורת חצר לדבריו. רק אינו מבואר אם קנו בתים לצורך הקדש בדק הבית⁶⁴.

ויש להביא ראיה מדברי האחרונים, ומהם המקור חיים סימן תמח⁶⁵, [דס"ל] דקניין דרבנן אינו מועיל לדאורייתא, רק הוא כהפקר. ואם כן, אם אחד הקדיש נכסיו באופן שאין לו [להקדש

⁵² ושם: בעי ר' אשי הפכיה למנא, ודבקה לקומץ בארעיתא דמנא מאי, וכו' תיקו. (וברש"י ד"ה בארעיתא: כגון שהיה לכלי בית קיבול מאחוריו, כמו שיש בקערות.

⁵³ ד"ה ואין מועילי, שכתבו שם דחצר שקונה היא מטעם יד, ולא מצינו יד להקדש.

⁵⁴ דהיינו שהתוס' עצמם הקשו (להך דלעיל) דבמנחות בעי לה, ומכאן איכא למיפשט כמ"ש רבנו.

⁵⁵ הלשון במשנה שם: ואם הותירו, הותירו להקדש.

⁵⁶ במשנה שם איתא, דהצריך לנסכים קונה חותמת מהממונה על החותמות, ונותנה לממונה על הנסכים כדי לקבלם. לערב באין זה אצל זה, וממונה הנסכים מקבל כסף כנגד החותמות שאצלו. ואם בדקו ונמצא פחות כסף ממס' החותמות, משלם משלו. ואם הותירו (-דהיינו יותר כסף), זכה בהם ההקדש, ע"כ. ומזה הוכיח החתמ"ס, דמדלא זכה בהם הגזבר, ע"כ שזהו מטעם שחצר ההקדש קונה, ע"כ. והנה ראייתו זו צ"ב, דמנ"ל דמצד קנין-חצר אתינן עלה, דילמא הוא מטעם דחיישנן שמא אחד הקונים נתן בכוונה יותר מעות להקדש בכוונה להקדישם. (ועי' רמב"ם בפ"ד ממעשה"ק הי"ב דבכה"ג מועילה מחשבה כדי להקדישם. וז"ל: ... בנדרים ונדבות אי"צ להוציא בשפתיו וכו'. ועי' בדבר אברהם שכתב דאין צריך לעשות עוד מעשה הפרשה נוסף). וא"כ, אף אי נימא דאין קנין-חצר להקדש, מ"מ הדין נותן שמספק יהא זה להקדש ולא לגזבר. ואח"כ אכן מצאתי שכך כתב בתויו"ט (בסוף משנה ד' הנ"ל) שחיישנן להכי וזה דומה למה שכתב רבנו בהמשך.

⁵⁷ כוונתו כדלהלן.

⁵⁸ דאיתא התם, שהיו בביהמ"ק ב' אמות, שהיו יתירות על של משה רבנו, אחת אצבע ואחת חצי אצבע, כדי שיהיו האומנין נוטלים בקטנה ומחזירין בגדולה, כדי שלא יבואו לידי מעילה. ופרש"י: כדי שיוותרו משלהן להקדש ולא בצמצום, שלא יהנו מן ההקדש בחנם, ויבואו לידי מעילה.

⁵⁹ צ"ל צ, ב. ושם (בעמ' א) המקבל עליו לספק סלתות מארבע, (ופרש"י שקבל מעות מהגזבר ע"מ לספק ארבעה סאין בסלע) ועמדו בשלוש, וספק מארבע... שיד הקדש על העליונה.

⁶⁰ אמר שמואל בונים בחול ואח"כ מקדישין. ושם בעמ' ב, ר' פפא אמר היינו טעמא, דלא ניתנה תורה למלאכי-השרת, דילמא בעי למיזגא וזגא עלייהו, אי בנא בקודשא אישתכח דקמעיל בקדשים.

⁶¹ ס"ק ג (בסוף, לפני ד"ה אמנם).

⁶² הקצוה"ח הביא שם את דברי המ"א (בס' תרל"ז ס"ק ז') שהוא משום אגב. ואח"כ הוסיף מדנפשיה: עוד י"ל דהוה 'מתורת חצר', דכיון דקונה הקרקע וכו'.

⁶³ בשו"ע שם מיירי לענין דין 'אין נשבעין על הקרקעות' וע"ז כתב הרמ"א שם, דתלוש ולבסוף חיברו בקרקע, לאו כקרקע דמי. ויש חולקים עי"ש.

⁶⁴ צ"ב כוונתו, דמאי ראיה, הא זהו גופא הנידון אי יש קנין חצר להקדש או לא. ומ"ש בהמשך, בפשטות משכח"ל בהקדיש שדהו להקדש (בלא הבנין שעליו) עי' רמב"ם פרק ו' מערכין וחרמין הלכה א. ואחר זמן אמר על הבנין תקנה להקדש חצירו, (וכוונתו להקדישו, אך הוציא הדבר בצורת קנין). ועי' בע"ז מו, ב. אמר ליה ר' הונא... ואי משום בית ה', וברש"י שם שמפורש שהקדישו בתים לצורך בנין הבית.

בהן] רק קנין דרבנן⁶⁶, ומן התורה הוה-ליה עדיין שלו⁶⁷, ומכל מקום⁶⁸ נימא שיש בו מעילה, ובעל-כרחך דחצר ההקדש קונה להקדש זה שהקדש, (ואם כן דינו כהפקר) ועל כל פנים הקדש זוכה מן ההפקר.

רק בזה נמצאו סתירות רבות. עיין תוספות עבודה זרה סג, א. בתוד"ה והא, דכיון שמעל מן התורה, מי יפקיע המעילה ממעות הקדש⁶⁹, ומוכח דבתר קנין דאורייתא אזלינן⁷⁰. ועין בבא-קמא עט, א. בתוספות דיבור המתחיל תקנו, מה שכתבו שם בסוף הדיבור דהוה-ליה חומרא דאתי לידי קולא, ולא כתבו בפשיטות דאיך יתחייב קרבן מעילה על ידי קנין דרבנן⁷¹. ועין מעילה ב, ב. ובגיטין נה, ב⁷². ומוכח דבקנין דרבנן איכא מכל-מקום מעילה, כיון דסוף סוף קני,

⁶⁵ בביאורים ס"ק ט ד"ה וגם יש תקנה. שכתב שם דכל קנין שקנה מדרבנן אע"פ דמדאורייתא לא קנה, מ"מ רבנן ע"י הפקר בי"ד שבכוחם לעשות, מפקירין הממון ממנו וזוכה בו המוכר. ומאחר ומחמתו בא לו הכסף, גמר ומקנה ומועיל גם לדאורייתא. ובזה מחלק בין מקדש בגזל ויאוש, שמועיל. ובין המקדשה במלוה שיש לו ביד אחרים, והקנהו לה במעמד שלשתו, (לדעות) שלא מקודשת. והיינו טעמא, דביאוש אחרי ההפקר זוכה מדאורייתא כנ"ל. משא"כ במעמד שלשתו. עי"ש.

⁶⁶ צרף לכאן מה שכתב רבנו בהמשך "ואם כן דינו כהפקר" (והכנסתוהו בסוגרים, דנראה דכאן מקומו). וכוונתו לדברי המקו"ח הנ"ל בהערה הקודמת.

⁶⁷ נראה כוונתו, בהקדש קרקעו, ואמר שהבית שעליו יקנה להקדש ב'קנין אגב' וזהו לראשונים דס"ל דהוא קנין רק מדרבנן, וקרא דמייתי בגמ' הוא אסמכתא בעלמא. (עי' בתוס' בב"ק יב, א. ד"ה אנא. וברא"ש שם פ"א ס"י יד. ופ"ט ס"י ו. וברשב"א שם.) וא"כ הקנין דרבנן הנ"ל מועיל רק להפקירו מרשותו. וכיון שנמצא זה הבית בחצר ההקדש, מיד קונהו בקנין חצר אף שאין הגזבר עומד שם בצד החצר. (דהא דבעינן 'חצר המשתמרת לדעתו' לא שייך כאן, מכיון וכתלי הבית נחשבים למשתמרים, וכ"כ במחצית-השקל).

⁶⁸ נראה דצ"ל אי נימא וכו' וכוונתו. אז יש להביא ראיה וכו"ל. אך ד"ז בעצמו לא ברירא, דהא קיימא לן דאין מעילה בקרקעות, ובמחבור. (עי' מעילה יח, ב.) ואי נימא דאתינן עלה מדין 'תלוש ולבסוף חיברו' דהוה כתלוש וכמ"ש לעיל (עי' בהערה 63). אך כאן ל"ש לומר כך, עי' רמב"ם בפרק ה' הלכה ה' מהלכות מעילה שכתב... וכן המקדש בית בנוי, הדר בו לא מעל.

⁶⁹ הגמ' שם איירי בדין אתנן, וכשאמר לה הבעלי בטלה זה ובא עליה, נאסר הטלה. ופריך בגמ' והא מחסרה משיכה, ומשני בזונה עכו"ם דלא קניא במשיכה. וכתבו בתוס' שם בשאלת הגמ', דאפי' דס"ל דבר תורה מעות קונות, מ"מ מכיון וחכמים הפקיעו דין קנין מעות, גם ממנה הפקיעו, וא"כ אינו אתנן כלל. ולא דמי למ"ש בב"מ גבי 'נתנה לסיטון מעל', דשם קניית הכסף כן מועילה, דכיון דמעל מן התורה, מי יפקיע המעילה ממעות הקדש עכ"ד.

⁷⁰ ובעניותי לא זכיתי להבין ד"ק, כיצד מדחזינן דמדאורייתא חל הקנין, מוכח דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא? הא כאן ישנו רק קניין דאורייתא, ובודאי שיועיל. ואי נימא שכוונתו דהקנין דאורייתא נשאר מדחזינן דאינו עושין הפקר על ממונו וכו"ל. הרי זהו שבאו התוס' להסביר, דשאני הכא מאחר וע"י כך יוצרכו להוריד 'איסור דאורייתא דמעילה' שכבר עבר כשנתנו לסיטון, ומה"ט הוא שלא הפקירו את כסף קניינו. וצ"ע.

⁷¹ התוס' שם איירי אמימרא דר' אמאי: המשאיל קרדום של הקדש לחברו מעל, וחברו מותר לבקע בו לכתחילה. ודייקן מכאן התוס': משמע דסבר דקנה מדאורייתא. דאי מדרבנן, ומעל משום דמדרבנן אינו יכול לחזור כמו בנתנה לבלן. א"כ הוה חומרא דאתי לידי קולא, דחברו מותר לבקע בו לכתחילה, עכ"ד. וכוונת רבנו, דאי נימא דהקנין דרבנן לא מועיל לדאורייתא, א"כ איך יביא חולין לעזרה. וזהו שציין בהמשך ועי' מעילה ב, ב. דשם בגמ': מאי איכא בין [מעילה] דאורייתא לדרבנן. ומשני, דאורייתא משלם חומש, דרבנן לא. ובתוס' שם, הוה מצי למימר דמדרבנן לא מייתי קרבן משא"כ מדאורייתא, אך עדיפא מיניה קא משני... עי"ש.

⁷² צ"ל נה, א. ושם במשנה: העיד ר' יוחנן בן גודגא... ועל חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים, שהיא מכפרת מפני תיקון המזבח. ובגמ' שם: אמר עולא דבר-תורה בין נודעה ובין לא נודעה אינה מכפרת, מ"ט יאוש כדי לא קני. ומה טעם אמרו לא נודעה מכפרת, שלא יהו כהנים עצבים וכו'. וברש"י שם: שאכלו חולין שנשחטו בעזרה שאסורין. (ובד"ה נמצא כתב:) ואי קשיא היאך התנו ב"ד לעקור דבר מן התורה, ולפוטרו מחטאת שהוא חייב. ותירץ, דע"י שב ואל תעשה יש בכוחו, כדאמרינן ביבמות צ, ב. (ובב"ח שם ציין דכן הוא לעיל גיטין לו, ב.) וראיית רבנו היא, דאי נימא דקנין דרבנן מהני לדאורייתא.

ועל-כרחך דהוא כאחרונים דהוא (ה)הפקר, והקדש זוכה מההפקר. ועין שם⁷³ בתוספות כ, ב. דיבור המתחיל והוא, מה שהקשו על דברי רש"י. ולכאורה יש לומר, דהא מדרבנן אף שינוי החוזר לברייתו קונה משום תקנת מריש, ואם כן מן התורה מעל אף בשינוי כזה. ואם-כן זוהי כוונת רש"י דקנין דרבנן חייב קרבן מעילה כקנין דאורייתא. ועין תוספות בבא-בתרא עט, ב. ד"ה ויונים⁷⁴, שהקשו איך שייך מעילה ביונים. ותירצו, דביצים ואפרוחים זוכה מן התורה. הרי מוכח מדבריהם דקנין דרבנן אינו מועיל לדאורייתא למעילה. ועין בבא-מציעא צו, ב. באיסורא לא עבדו רבנן תקנתא⁷⁵.

ועל כל פנים יצא לנו מזה דתליא אם יש חצר להקדש, אז שייך מעילה אף מדרבנן דשוינהו כהפקר וזכה בהו חצר ההקדש, וכדברי המקור-חיים סימן תמח. ואם אין חצר להקדש, ליכא מעילה בתקנתא דרבנן. דמעילה לא שייך רק היכא שההקדש בא על ידי אדם המקדישו, לא כשבא מאליו⁷⁶. ואם כן, כשנאמר דתקנתא דרבנן עושהו הפקר, ממילא לא שייך מעילה. ובהיות כן ניתן לומר, דהא דחצר הקדש קונה. תליא בהא דמעילה יט, א.⁷⁷ אם חייב באחריותו עד שיביאם לעזרה, או עד שיזרוק הדם. דר' שמעון סבירא ליה, כיון שיצא מרשות ההקדש והביאום לעזרה⁷⁸, אם כן קנינהו חצר ההקדש, ושוב אינו שלו דהקדש כבר זכה בהן מצד קנין-חצר ונקרא של גבוה. ורבי יהודה סבירא ליה חצר ההקדש אינה קונה. ועל כן עד שיזרוק הדם דכבר נתכפר בדם, ואין צריך עוד להבאתו דכבר נקרב הקרבן⁷⁹.

א"כ מה פריד, דהא לא עקרו מידי, דהרי כשקנאו נהייה "קרבנו" וא"כ שפיר מתכפר בו, ותו לא בעי להביא עוד קרבן.

⁷³ בב"ק. ושם בגמ': נטל אבן או קורה של הקדש... בנאה לתוך ביתו, לא מעל עד שידור תחתיה ש"פ. ואמר שמואל, והוא שהניחה ע"פ ארובה. ובתוס' שם מיתי לפ"ה: דלא קבעה בבנין דלא הוי שינוי. הלכך לא מעל עד שידור תחתיה [שוה פרוטה]. ותימא כי קבעה נמי, הא הוי שינוי החוזר לברייתו.

⁷⁴ הגמ' שם איירי במקדיש יוני שובד, וס"ל כר"מ דאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם. ובכדי שיחשב 'עבידי דאתו', מוקמינן לה בבאין משובכו (הקיים) לשובד הריק שבו הוא מקדישן. וע"ז פריד בתוס' בשם הרשב"א, דהא אין לו בהן קניין דאורייתא גמור, דהא בגמ' בב"מ אמרו על הנ"ל דיש בהן גזל רק מפני דרכי שלום. ותירצו, דמ"מ בביצים ובאפרוחים כן זוכה מדאורייתא.

⁷⁵ התם איירי בבעל שנפלו לאשתו נכסים מאביה, ובהם מעות הקדש שאינם ידועין. וע"ז בעי רמי ב"ח מי מעל. ופרש"י, דמיד שנפלו לו זוכה בהן זו היא יציאתן לחולין, (ועי"ש מהם הספקות). ומסקנת הגמ', דכל תקנת רבנן שהבעל זוכה בהן היא רק לתקנתא ולא לאיסורא, ע"כ. וחזינן דלא לכל מילי אמרינן דקנין דרבנן מהני לדאורייתא.

⁷⁶ עי' רמב"ם מעילה פרק ה הלכה ו... אבל המקדיש את הבור ריקן ואח"כ נתמלא מים. הקדיש אשפה ואח"כ נתמלאת זבל... וכן הזבל והפרש שבחצר-הקדש, לא נהנין ולא מועלין וכו'. חזינן דכשבא מאליו, אין מעילה מדאורייתא. ועיין מש"כ רבנו לקמן, (עי' הערה).

⁷⁷ בגמ' התם בעי למילף דיש מעילה לא רק היכא שיצא מהקדש לחול, אלא אף כשיצא מהקדש להקדש. ויליף לה מדכתוב "תמעול מעל" (ויקרא ה) מ"מ. וכגו' שלקח כסף של הקדש, והביא ממנו קיני זבין וזבות, או יולדות, או חטאתו ואשמו, דכשיצא ידי חובתו ואחריותו, מיד מעל. ובזה פליגי, דר' שמעון ס"ל דכיון שהוציאו להנך חובותיו והביאן לעזרה, שוב אינו חייב באחריותן, ולכך מעל. ור' יהודה ס"ל, דחייב באחריותו עד שיזרוק הדם, וע"כ עד אז לא מעל.

⁷⁸ נראה דצ"ל 'דכיון שהביאם לעזרה, יצאו מרשות הקדש'. והכוונה, שלדעת ר"ש מיד כשהביאם לעזרה אינו חייב באחריותן. וא"כ אהני ליה שירד ממנו החיוב ממון שהתחייב להקדש. וא"כ יצא מרשות הקדש ומעל.

⁷⁹ הדברים ארוכים והובאו כאן בחלקם מקוצר היריעה. תשוח"ח להרב שלום הלל שליט"א ממכון 'אהבת שלום', שמסר לנו את דפי העתק כתב יד האדר"ת בנדוד"ד.

גדר הלל של חנוכה וחיוב הנשים באמירתו

כתב הרמב"ם (חנוכה ג', ד'): "כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה". ויש לדקדק בדבריו שלגבי הלל דחנוכה לא כתב כן, שכל המחויבים בקריאת המגילה, וגם נשים בכללם, חייבים בהלל, ומוכח שסבר שאכן הנשים פטורות מקריאת ההלל. וכן דייק הכלי חמדה (בקונטרס המילואים פרשת מקץ אות ב'). והשדי חמד (ח"ט מערכת חנוכה אות ט' סק"ב) הביא בשם הגאון רבי שלמה הכהן ז"ל מו"צ דוילנא ובעל ה"חשק שלמה" לדייק גם מהמשך ד' הרמב"ם שסבר שנשים פטורות מאמירת הלל של חנוכה, שבהלכה ה' כתב "בכל יום ויום משמונת הימים האלו גומרין את ההלל", ובה"ו מנה את י"ח הימים בהם גומרים את ההלל והביא את דיני ההלל, ובה"ד כתב שאשה אינה מוציאה את האיש שאמירת ההלל ומשמע שדין זה הוא דין כללי לכל הי"ח ימים, שאשה אינה חייבת באמירת ההלל, ולכן אינה מוציאה את האיש באמירתו.

והנה התוס' בסוכה (לח, א ד"ה מי) כ' שמדברי הש"ס ש"מי שהיה עבד או אשה מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרין", משמע שאשה פטורה מהלל דסוכות ועצרת משום מעשהז"ג. והא דחייבות בהלל דליל פסח וכו', שאני הלל דפסח דעל הנס הוא בא ואף הן היו באותו הנס, עכ"ד. והנה בתוס' במגילה (ד, א) איתא שנשים חייבות בקריאת המגילה, והביאו פירוש הרשב"ם שעיקר הנס נעשה ע"י הנשים בפורים ע"י אסתר, בחנוכה ע"י יהודית ובפסח נגאלו בזכות נשים צדקניות, והתוס' כ' באופ"א, והוא שבפורים היו בגזירת להשמיד ולהרוג, בפסח היו משועבדות לפרעה במצרים ובחנוכה "הגזירה היתה מאד עליהן". והנה לפי"ז קשה דא"כ מדוע שהנשים לא יתחייבו באמירת ההלל על נס חנוכה, שהרי היו הן באותו הנס, וצ"ע.

וכן הוא ג"כ במג"א ובא"ר ובביה"ל בסי' תכ"ב, שכתבו שנשים פטורות מקריאת כל ההלל, מלבד הלל של ליל פסח, כיון שהיו באותו הנס, וצ"ע כנ"ל מדוע פטורים מהלל של חנוכה, והרי בחנוכה היו באותו הנס, וצ"ע.

והנראה בזה ובהקדם ד' מו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל (משאת המלך הערות והארות אות פ"ו) שכתב ואלו דבריו: כבר העירו מדוע לא נהגו הנשים להדליק לעצמן. ויתכן לבאר לפי"מ שביארתי (ושמעתי שכבר קדמוני בזה) דמה שיש דין מיוחד של מהדרין בנרות חנוכה, הוא לפי שכל עיקר הנס היה להידור, שהרי מהדין היה אפשר להדליק בשמן טמא, דטומאה הותרה בציבור. ומעתה י"ל שהרי תקנת

ני"ח היה הן לתשועות המלחמה והן להדלקת המנורה. ומעתה נשים שאינם במצות עבודת ביהמ"ק (ע"י זרע אברהם סי' ג' סק"ו), מעתה לדידהו כל ההדלקה היא רק על התשועות דהמלחמה, וכדאיתא שאף הן היו באותו הנס, וא"כ אין להן דין מהדרין, וכיון דכל הדין להדליק בעצמן הוא מדין הידור, לכן אינן מדליקות, עכ"ד מו"ר זצ"ל. ודבריו ז"ל שגם הדלקת ני"ח יסודם מניסי המלחמה וגם מניסי פך השמן, משמעותם בד' הרמב"ם, שהקדים וכתב שנס הצלה היתה בכך שהיונים פשטו ידם בבנותיהן ובממונם וצר להם לישראל וכו', ושוב הביא לנס נצחון המערכה ע"י הכהנים החשמונאים דייקא, והיינו שגדר ההודאה על הנס הוא בכך שניצחו את המלחמה ושנס המלחמה היה דוקא ע"י הכהנים החשמונאים הצדיקים, שנס הנצחון הוא נס גבוה ומרומם יותר ע"י שגם הנצחון הושג ע"י אנשי מעלה, וזאת יחד עם נס פך השמן, אשר בגינו מוסיפין נר בכל יום ויום.

ולפי יסוד זה, שהדלקת נר אחד בכל יום ויום הוא מדין נס המלחמה, ניתן לבאר את הדברים כך: שנשים חייבות בהדלקת ני"ח, כיון שהיו בנס המלחמה וניצלו מהא דפשטו ידן בבנותיהן. אך ההלל ניתקן על נס פך השמן, ונשים אינן בכלל נס השמן כיון שאינם בדין נתינת מחצית השקל שמהן קונים קרבנות ציבור, וע"כ פטורים הן להרמב"ם מהלל דחנוכה.

וראיה נפלאה לדברינו שהלל דחנוכה ניתקן על נס פך השמן ולא על נס המלחמה, יש להביא מדברי התוס' בתענית (כח, ב), שכתבו וז"ל: "דחנוכה דינא הוא לגמור הלל, דכל הח' ימים היה הנס מתגדל". והרי רק נס פך השמן היה מתגדל והולך, אך לא נס המלחמה, שהסתיים בכ"ה בכסלו, ובהכרח שלדעת התוס' הלל דחנוכה נתקן על נס פך השמן. [ואע"פ שגם הדלקת הנרות שבכל יום מתווספת בעוד נר בכל יום, בגלל הוספת נס פך השמן, וכד' הש"ס בשבת, מ"מ ע"ז כבר הקדמנו יסודו של הגרש"מ דיסקין זצ"ל, שהנר הראשון שבכל יום עניינו משום נס המלחמה, ואילו הוספת נר ונר בכל יום עניינה הודאה על נס פך השמן].

ואולם בתפילת "על הניסים" כלל לא נזכר נס פך השמן אלא רק ניסי המלחמה (ואף שהוזכר שם "והדליקו נרות בחצרות קדשך", הלא כבר ביארו האחרונים שהכוונה לנרות התשועה על המלחמה, אותן הדליקו ב"חצרות קדשך", בירושלים עיה"ק, אך לא על הדלקת נרות המקדש, שהרי מנורת המקדש לא היתה במקום הנקרא "חצרות). ואם כנים אנו בדברינו נמצא שנשים פטורות מקריאת ההלל, אך יתחייבו באמירת "על הניסים", שהיא הודאה על נס המלחמה, בהן שייכות הן.

כבתה זקוק לה

שבת כא, א: אמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול אמר רבא מאי טעמא דרב הונא קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה ורב חסדא אמר מדליקין בהן בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה וכתב רש"י: זקוק לה - לתקנה, הלכך: צריך לכתחלה לעשות יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה. והפנ"י דקדק אמאי כתב רש"י דדילמא פשע בה ולא נקיט דשכח או לא שם את ליבו ולא הדליקה שוב, עיי"ש.

והנראה דהנה יש לחקור האם למ"ד כבתה אין זקוק לה הכוונה דכיון שכבתה א"כ איגלאי שההדלקתו הראשונה לא היתה כהוגן וכעת זקוק להשלים את מצוותו הראשונה, א"ד דכיון שהדליק בראשונה, שוב התקיימה מצוותו, רק מכיון ועדיין לא השלים את חוק שיעור הדלקתו, לכן צריך הגברא להדליק שוב. ולפ"ז י"ל דזהו כוונת רש"י, דאכן אין חסרון במעשה המצוה הראשוני שעשה, וע"כ אינו צריך לישב ולצפות ולראות כיצד יפול דבר בנרו והאם הנר ייכבה, ולכן אם לא שת ליבו שהנר נכבה, שפיר קיים מצוותו, וחסרונו הוא רק כאשר ראה שהנר כבה, ופשע ולא הדליק שוב.

והכי נראה מדברי הרמב"ן, דכתב: "הא דאמרינן כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. ק"ל מנ"ל שיותר להשתמש לאורה, דלמא אף בשבת אין מדליקין בהן לפי שכבתה זקוק לה ובשבת אי אפשר להזקק לה. ואיכא למימר דס"ל לתלמודא כיון דבשבת א"א להזקק לה, לא חיישינן ומדליקין בכל השמנים, דכיון שאפשר שלא יכבו אע"פ שפעמים שכבין, לא איכפת לן, ושבת למ"ד כבתה זקוק לה דינו שוה לחול למ"ד כבתה אין זקוק לה כשם שבחול מותר להדליק בשמנים הללו ואם כבו אין זקוק לה אף בשבת כן לדברי הכל, ואין מחזרין להדליק בפתילות ושמנים אחרים, שבשבת לדברי הכל כבתה אין זקוק לה ואין לך בה אלא מצות הדלקה בלבד, אבל קשיא לן מה שפ"י רבינו הגדול ז"ל ש"מ כבתה אין זקוק לה מדקאמר מדליקין בהן בשבת דאי כביא לא מצי מדליק לה, ולפי פירושו אין ראייה משבת דלכ"ע אין זקוק לה אלא מחול מדלא חיישינן דלמא פשע כדפרש"י ז"ל, עכ"ל. והיינו דהרמב"ן סבר דכבתה זקוק לה פ"י דאין חסרון במצוה קמייתא דיליה, דא"כ

אזי זה שכבתה הוא חסרון בעצם מעשה המצוה הראשוני, ושפיר היה עלינו לחשוש שיכבה ויפסיד מצוותו. אלא ס"ל רק שנאמרה ההלכה שידליק שוב כדי להשלים זמן שעורו. אך בשבת דא"א להדליק שוב, ממילא לא איכפ"ל שכבתה.

ויש להכריח כן מעט, דאף למ"ד כבתה זקוק לה הכוונה שאין חסרון בהדלקתו הראשונה, אלא שהצריכוהו להדליק שוב, דהנה אנו מברכים ברכה בשעת ההדלקה, וא"נ דאם הנר כבה הוי חסרון בעצם המצוה ומעשה ההדלקה, א"כ יקשה האיך מברכים על הספק, והרי דברים שבכל יום שהנרות נכבים, והוא דבר המתרחש הרבה בכל בית, וא"כ נמצא שיתכן שהברכה תהיה לבטלה. ועיי' פסחים (ז, ב) חוץ מן הטבילה ושופר בשלמא טבילה דאכתי גברא לא חזי אלא שופר מאי טעמא וכי תימא משום דילמא מיקלקלא תקיעה אי הכי אפילו שחיטה ומילה נמי. ובירושלמי ברכות (פ"ט ה"ג) נאמר: יוסי בן נהוראי אומר משישחוט למה שמא תתנבל שחיטתה, מעתה משיבדוק הסימנין, חזקת בני מעיים כשרים. ועיי' שבולי הלקט (הלכות מילה סי' ד). וא"כ חז"י מד' הירושלמי דמברכים על השחיטה רק משום חזקה, הרי דבמקום שישנו חשש שהמצוה לא תעלה יפה, חיישינן לברכה. וא"כ מדוע לא חוששים שיכבה הנר והאיך יברך. (וקשה לומר שיכול לברך, כיון שיכול להשלים מצוותו ע"י שידליק שוב. כי לעיתים לא ישים את ליבו שהנר נכבה, או שיראה כן אחר השיעור שתכלה רגל מן השוק וכדו'). אלא דכיון דאף אם יכבה אכתי קיים מצוותו הראשונה, ורק חייבוהו להדליק שוב, ע"כ אין חסרון בברכתו.

והנה התרומה"ד (סי' קב) כתב וז"ל: שאלה: הא דקיימא לן בנר חנוכה כבתה אין זקוק לה. אם כבתה בע"ש קודם קבלת שבת, שהרי צריכים לדלוק מבעוד יום זקוק לה כה"ג או לא? תשובה: יראה דאין זקוק לה אפילו כה"ג. ואע"ג דכתב במרדכי שם דמצות נר חנוכה מסוף שקיעת החמה ואילך, והיינו צאת הכוכבים ולא קודם, משום דשרגא בטיהרא מאי אהני ליה. וא"כ עיקר מצות נר חנוכה אינה בשעת הדלקה מבעוד יום, אלא בשיהוי הדלקה שלאחר חשיכה היא קיום המצוה. ולכך היינו יכולין לומר דאם כבתה קודם התחלת קיום המצוה זקוק לה. אמנם מדמברכינן מבעוד יום אקב"ו להדליק נר חנוכה, ואע"ג דאכתי ליכא מצוה, ע"כ היינו טעמא דמשום דא"א בענין אחר חשיבא הכשר מצוה. כדפירשו התוספות הכשר מצות דכיבוד אב ואם בשמעתא דעליה בריש יבמות (ו, א בד"ה שכן), שחוט לי בשל לי אכתי ליכא מצוה עד אחר זמן שמאכילו לאביו. ואפ"ה בעי למימר התם דלידחי ל"ת שיש בו כרת. הא קמן דחשיב קיום העשה בהכשר מצוה כמו במצוה עצמה, ולכך מברכינן עליה. ולהכי נמי אי כבתה אין זקוק לה, שהרי כבר הותחלה המצוה בהכשר.

וראיתי מקשים מה הוכיח התרומה"ד מהא דמברכין על המצוה דהוי כהתחלת המצוה בהכשר, והרי שפיר אפי"ל דהדלקת הנרות בער"ש לא נחשבת להתחלת המצוה כלל, רק מכיון שא"א בענין אחר, ע"כ מברכים בשעת ההדלקה. (ובאמת התרומה"ד עצמו נחית לזה וכתב כנ"ל: " ואע"ג דאכתי ליכא מצוה, ע"כ היינו טעמא דמשום דא"א בענין אחר חשיבא הכשר מצוה". ואולם לדברינו יבואר יותר בס"ד).

ולדברינו י"ל דהוכחת התרומה"ד היא דהנה אם במקום דקי"ל כבתה זקוק לה חסר בעצם מצוותו הראשונה, א"כ האיך מברכים על ההדלקה, הרי יתכן שהנר יכבה ואז תהיה ברכתו לבטלה. וכאן א"א לטעון ולומר שידליק את הנר שוב, כפי שניתן לעשות בימות החול. שהרי בשבת א"א להדליק הנר שכבה. אלא בהכרח, וכך הוכיח התרומה"ד, בהכרח שנחשב שהמצוה החלה עם ההדלקה, למרות שהדליק עוד קודם שקיעה"ח, וממילא גם בער"ש כבתה אין זקוק לה.

בדברי המאירי בדמיון "כבתה" דנר שבת ל"כבתה" דנ"ח

המאירי (בפ"ב דשבת, ריש הל' חנוכה) כתב דברים מופלאים, וז"ל: "כל פתילות ושמנים שאמרו עליהם חכמים שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה אפי' בשבת שבה, ולמדת מכאן שני דברים. א' שממה שהתרת כן בשבת, אתה למד שאסור להשתמש לאורה של נר חנוכה, שאלו היה מותר להשתמש לאורה, לא היית מתיר בהדלקתן של אלו בשבת, שהרי היה שם חשש שמא יטה. והשני הוא שלמדת שמאחר שהדליק נר חנוכה אם כבתה אין זקוק להדליקה ויצא ידי חובו במה שהדליק, שאלמלא כן היאך היית מתיר בהדלקתן של אלו בשבת ונמצאת גורם לכיבוים ואי אתה יכול לחזור ולהדליקן, ולא עוד אלא שאף בחול היה אסור שמא יתרשל אחר כבויין, וא"כ זו השניה אתה למד אותה בין מהדלקת חול בין מהדלקת שבת. ואע"פ שגדולי הפוסקים הביאו את שתיהן מהדלקת שבת סוגיא זו מוכחת להדיא שלא כדבריהם. ועוד שאין ללמדה משבת שמ"מ הייתי אומר שבשבת הוא שאין זקוק לה שאף בשל עצמה כן, הא בחול זקוק, עכ"ל.

ודבריו צ"ע, שמהו הקשר והדמיון להא דבשבת אמרי' דכבתה אין זקוק לה להא דנ"ח. ומו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל ניסה לתרץ בזה דאפשר דהמאירי סבר שגם הדלקת נ"ח ענינה לכבוד היום ובזה מתקיים הפרסומי ניסא, ולכן סבר שאם נר שבת שהוא לכבוד היום וכבה אין זקוק לה, א"כ כ"ש נר שהוא לכבוד היום דחנוכה

חנוכה

הבית יט

לא עדיף ממנו, אך כתב שהוא דוחק לפרש כן בדי המאירי וצע"ג. (ואם כדבריו, ייקשה אמאי לא נילף מהכא גם להדלקת נ"ח בימות החול).

והנראה בס"ד בביאור ד' המאירי ובהקדם ד' החת"ס (שו"ת ח"ו סי' ז) דהביא ד' תרומה"ד הנ"ל דבע"ש מברכים 'וציונו' דהתם א"א בענין אחר, וכתב ע"ז כך: "ולפע"ד לא היה צריך לדחוק בזה כלל, דבנר חנוכה א"א לשמנה ימים בלי שבת, וא"כ חשמונאים שתקנו הדלקת חנוכה, מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו קודם לילה, ושייך 'וציונו' שהרי המתקנים כך ציוו מעיקרא", עכ"ל. והיינו דכיון שא"א להדליק נ"ח בשבת אחר השקיעה, ע"כ זאת גופא תיקנו, שבער"ש מדליקים קודם השקיעה.

והנה יש להעיר האיך תיקנו להדליק בער"ש אי כבתה זקוק לה, והרי יתכן מאד שהנ"ח ייכבה וא"נ שכשנכבה הנר חסר במצוותו, נמצא שלא הדליק וגם ברכתו לבטלה? אלא בהכרח שזאת גופא היתה התקנה של הדלקת נ"ח בער"ש, שתהיה ההדלקה כהדלקת נר שבת, שכשם שבנר שבת כבתה אין זקוק לה לא בגלל פטור אונס, אלא דזה גופא היתה התקנה, להדליק את הנר מבלי צורך לשומרו שלא יכבה, כן הוא ג"כ עיקר התקנה דהדלקת נ"ח בער"ש, שגוף התקנה היתה דכיון א"א להדליקה כיון שאסור להדליק נר בשבת, לכן נתקנה תקנה דכך היא מצוותה, דאם ייכבה הנר א"צ להדליקו שוב, ולא רק מטעם דאונס רחמנא פטרי. וממילא י"ל דכך נתקן רק בהדלקת ער"ש, אך לא בהדלקת נרות ימות החול, כי אז ניתן להדליק הנר שכבה וע"כ כבתה זקוק לה.

(ובעצם ד' המאירי דכ' דבנר שבת כבתה אין זקוק לה יש להבין, דבשלמא א"נ כדעת הראשונים דהדלקת נר שבת מדין כבוד הוא, אכתי י"ל דמתקיימת מצוותו בעצם ההדלקה ואי כבתה אין זקוק לה. אך המאירי הרי סבר (לקמן בפ"ב דשבת) דהדלקת נ"ש מדין עונג שבת הוא (דכתב: "הדלקת נר בשבת חובה מדברי סופרים מפני שהיא ראש לכל עונג שאין עונג בלא אורה"), ופשוט שאם לא התענג בשבת גופא אזי לא קיים מצוותו, וכ"כ הגר"א בביאורו בסי' תקמ"ט ועיין בזה בחידושי הגר"ז סטנסיל. א"כ מדוע באמת אם כבתה קודם השקיעה אין זקוק לה? וצ"ל דאה"נ ואכן א"א להוכיח דהמאירי סבר כהתרומה"ד דאם כבתה אף קודם השקיעה אין זקוק לה, אלא כוונתו היא (כפי שביאר לי ידידי הרה"ג ר' יוסף כ"ץ שליט"א) שכיון שבהדלקת נר שבת צריך לקבל שבת, או שכבר נכנסת השבת, וא"א לשוב ולהדליקה, ע"כ עצם תקנת חכמים היתה דכבתה אין זקוק לה. והדברים יתיישבו יפה עם דברינו הנ"ל בעזה"ש).

"נהנה" ו"משתרשי ליה" באכסנאי בנרות חנוכה

ובגדר דין אכסנאי⁸⁰

בן ישיבה התגורר כאכסנאי בדירת בעה"ב, וכשהגיע חנוכה נתן פרוטה לבעה"ב כדין אכסנאי, היוצא בהדלקת בעה"ב ע"י פרוטה. הביט בו בעה"ב ותהה: "מדוע אתה משלם לי רק פרוטה?! הלא אם אני לא הייתי מדליק נרות בעבורך, היית צריך לקנות מכספך בקבוק שמן זית, פתילות וכוסיות, וכעת אתה נהנה מהשמן שלי. מדוע שלא תשלם לי את דמי הנאתך וה"משתרשי ליה"??!"

א] שבת כ"ג א': אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה. אמר ר' זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. ושמעתי להקשות מהגרר"י שריבר שליט"א ראש ישיבת מהרי"ל דהנה קי"ל מהא דר"ז שאכסנאי צריך להשתתף בפרוטה, כדי לצאת י"ח נר חנוכה שהדליק בעה"ב. וצ"ע דמי יימר דנתן את הפרוטה כדי לצאת י"ח נ"ח. אולי י"ח נ"ח יצא בעצם הדלקת בעה"ב, ומה ששילם פרוטה הוא מדין "נהנה", כיון שנהנה מכך שלא הצטרך לשלם מכספו ולרכוש שמן ופתילות?! ואין לומר דהוי "זה נהנה וזה אינו חסר", כיון שבעה"ב הדליק בלא"ה את הנרות לעצמו. דהא כתב הרמ"א (חוו"מ רס"ד) שהעושה פעולה לצורך עצמו ולצורך חבירו, אף שאילולי צורך חבירו היה עושה אותה לעצמו, מ"מ כאשר פעולתו נועדה עבור שניהם, ופשוט וברור הוא שעושה את מעשהו גם לטובת חבירו, על חבירו לשלם לו דמי הנאתו. וז"ל הד"מ (שם): "ונ"ל דדוקא שירד תחילה להציל שלו, אלא להציל גם של חבירו עמו, אבל אם ירד תחילה על דעת שניהם, חייב ליתן שכרו, דמאי חזית דאזיל בתר דידיה ולא בתר חבריה, ומאחר שהציל הוי כאילו הציל חמור חבירו דחייב לתת לו שכרו", עכ"ל.

ב] והנה אי"נ ד"פריטי" שנתן ר"ז היינו רק פרוטה, וכפי שאכן פסקו הטושו"ע סי' תרע"ז, אזי לכאוי אי"ש. שהרי אם חיוב הפרוטה היה מדין "נהנה", היה עליו לשלם הרבה יותר מפרוטה, כיון שודאי שהנאתו וחסכונו בזה שלא קנה בעצמו שמן זית,

⁸⁰ פירסמתי ד"ת אלו בעבר בקבצים תורניים וכעת באו הדברים עם תוספות.

חנוכה

הבית כא

עולה על הנאת פרוטה גרידא. ומוכח מיניה שחיוב הפרוטה עניינו להשתתף בהדלקה ובזה סגי בפרוטה. ואמנם זה גופא צ"ב, אמאי לא חיישי בזה גם לחיובי חו"מ דנהנה ומשתרשי ליה

ג] והנה לכאוי נראה דאף דקי"ל דמצוות לאו להנות ניתנו, הכא ל"ש כאן הסברא דמצוות לאו להנות ניתנו גרידא, כיון דאע"פ דאין הנאה מעצם ההדלקה, מ"מ הרי חסד לו ע"י ההדלקה דמי שמן ופתילות. ומצללה"נ היינו דווקא שעצם המצוה ל"ח הנאה, אך לא כשיצטרך להוציא ממון עבור רכישת המצוה וכעת חסד לו את הממון.

ד] ואולי יש לומר שכיון שמצוות לאו להנות ניתנו, א"כ אי"ז בגדר "נהנה". ואף שנמנע לו הפסד ממון ע"י הדלקת בעה"ב, מ"מ מניעת הפסד אינה בגדר "נהנה", אלא רק ברווח. וידידי הראי"ש טורצין שליט"א תירץ שבכל חיובי נהנה דיך היינו שבעה"ב נאלץ לעשות זאת מאילוצי הפסד וכדו', וע"כ אין סיבה שרק הוא ישלם לו על ההפסד ולא השני שנהנה ג"כ מטרחתו והוצאותיו. אך מצוה שאני, דבעה"ב רוצה בעצמו לעשות המצוה בשלימות ובחפץ לב, עכ"ד. ואם כנים הדברים אזי גם במקום שפעל וטרח כדי להרויח הרבה ממון וכדו', וחבירו הרויח גם הוא מבלי לפגום ברווחיו הוא, יהיה הדין כן, דלא יצטרך לשלם על ה"נהנה", וצ"ע.

ה] ואמנם מצאתי דאכן כ' הפוסקים דבכה"ג דנהנה ממה שקיבל נר לחנוכה, חשוב משתרשי ליה, דהנה בשו"ת שער אפרים (סי' לח) דן בדין הדלקת נר חנוכה באיסורי הנאה, ובהגהות יד אברהם על השו"ע (סי' פז, יא) הביא בשם ס' דרישת הזאב שהקשה ע"ד השער אפרים אמאי שרי לן להדליק בני"ח משמן של איסוה"נ והא קא משתרשי לי בזה שמרויח שאינו צריך להוציא ממון על קניית הנר, ובכה"ג אסרו בנדרים דמיקרי נהנה, עיי"ש מה שתירץ בזה. ובשו"ת אגרי"מ (או"ח א' סי' קצא) כתב כך: "מה שהקשה כתרי"ה על השער אפרים שהובא בבאה"ט סי' תרע"ג סק"א שהתיר להדליק נר חנוכה בשמן חמאה או שומן שנאסרו בהנאה מדין בשר בחלב מטעם דאסור להשתמש לאורה ומצד הנאת המצוה לאו ליהנות ניתנו מרוב הראשונים שמפרשים בע"ז דף י"ג שבמניח העטרה נמצא נהנה ואסור שהוא מהנאה דמניחין לו המכס אלמא דאף מה שמרויח במה שנשאר מעות שלו בידו בהנחת העטרה ואין נוטלין ממנו המכס נחשב נהנה מע"ז שאסור, א"כ גם הכא באם יש לו מעות לקנות נר חנוכה שהיה ודאי מוציא מעותיו כפי שמחוייב ומרויח ע"י שקיים המצוה בשמן האסור בהנאה יש להחשיב הנאה שאסור, והם רוב ראשונים, לכאורה היא קושיא גדולה. והנכון לע"ד דרק היכא שהחיוב שעליו הוא ליקח ממנו המעות שלו כהא דחיוב המכס, ואיסור הנאה דע"ז וכדומה עשה שישארו מעותיו בידו ולא יקחו ממנו סברי ראשונים אלו שאסור גם הנאה זו מאה"נ כיון דעכ"פ הרויח ממון

ממנו אבל מצוה שאין החיוב שעליו להוציא ממון כחנוכה ושופר וסוכה וכדומה רק שכיון שמחוייב להדליק הנר ולתקוע בשופר ולישב בסוכה ואין לו נר להדליק ולא שופר לתקוע בו ולא סוכה לישיב בה ואונס ממון אינו אונס להפטר נעשה עליו בהכרח חיוב להשיג הנר והשופר והסוכה אף שצריך להוציא מעותיו עליהו, ולכן כשיש לו שמן דאה"נ ושופר ועצים דאה"נ הרי יש לו לקיים המצוה בלא הוצאת מעותיו ולא נעשה עליו חיוב כלל להוציא ממון ולא שנפטר ע"י האה"נ מלהוציא מעותיו אלא שנגרם על ידם שלא נעשה עליו חיוב כלל והנאה זו ודאי הוא רק גרם בעלמא שלכו"ע אין שייך לאסור ונשאר רק מה שהוא נהנה מקיום המצוה שעל זה הא לאו ליהנות ניתנו", עכ"ל. הרי לנו דס"ל דאכן שייך חיובא דקא משתרשי ליה בני"ח, אע"פ דמללי"נ.

ו] ולענ"ד הביאור בכל זה אחר הוא. דנראה דסברת הדבר דבכה"ג לא אמרי' ז"נ וזא"ח פטור, הוא שבעצם שניהם צריכים כעת בשווה לעשות את הדבר, ואין סיבה שבגלל שא' מהם קדם וטרח ועשהו לבדו, שהשני לא יתחלק עימו. אך כל זה דוקא כששניהם שווים הם בחיובם ובדרגתם, אך כאשר עיקר חובת ההדלקה מוטלת על בעה"ב ואילו האכסנאי הוא רק נספח וטפל לחובת ההדלקה, ע"כ בעה"ב אינו יכול לחייבו לשלם את דמי הנאתו, כיון שבעה"ב הוצרך יותר ממנו להדלקת הנר וחיובא רבתא רמי עליה יותר מחיוב האכסנאי.

ז] וזהו שעיקר החיוב הוא על בעה"ב ואילו האכסנאי נספח לחיובו, נראה להוכיח כן מכמה דוכתין, וכדלהלן:

הנה לדעת הפר"ח (סי' תרע"א ה' וסי' תרע"ז א') רק אכסנאי יכול להשתתף בפרוטה עם בעה"ב, ואילו כמה בעה"ב הדרים יחדיו בבית אחד, אינם יכולים להשתתף בפרוטה. וביאר הפרמ"ג דכל דין השתתפות נאמר רק באכסנאי. והביאה"ל (רי"ס תרע"ז) הביא דהלבוש חולק בזה, עיי"ש. ובפשטות מחלוקתם היא דהפר"ח סבר שכל הדלקת האכסנאי הוא כטפל ונספח לחיוב הדלקת בעה"ב, כיון דסו"ס הבית שייך לבעה"ב. והאכסנאי, הגם שהתחדש בדברי ר' ששת שיש לו שייכות להבית, אכתי טפל הוא, וע"כ חידש ר' זירא שיכול לצאת בפרוטה, אך ב' בעה"ב שחיובם שווה אינם יכולים לצאת רק בהשתתפות של פרוטה, כיון ששניהם חייבים בהדלקה באותה מידה ועל כל אחד מהם לתת את מלוא השמן ותשלומו.

ח] נחלקו הפוסקים האם האכסנאי צריך להוסיף בשמן גופא, דלדעת הפר"ח א"צ להוסיף כלל בשמן, ולדעת הא"ר צריך ליתן בשבילו כשיעור חצי שעה ולדעת הב"ח צריך להוסיף מעט שמן בשביל האכסנאי חוץ מהשיעור שנותן לחצי שעה משום

חשדא, ולדעת הפרמ"ג צריך להוסיף כהב"ח, אך לא משום חשדא, אלא מעיקר הדין.

ונרלענ"ד פשוט דהפר"ח לשיטתו הנ"ל דאכסנאי אינו אלא רק טפל ונספח וע"כ א"צ להוסיף בעצם השמן. ונראה דגם להחולקים, ואפי' להא"ר, אינו אלא רק טפל. דא"נ דמוסיפים לאכסנאי עוד שיעור של חצי שעה, א"כ שידליק בעצמו?! אלא בהכרח דגם כעת, שישנה הלכה להוסיף להאכסנאי שמן של חצי שעה, אע"פ שההדלקה אינה יותר מחצי שעה וההוספה לא תוסיף בהמצוה, מ"מ טפל ונספח הוא להדלקת בעה"ב. ויש להאריך בזה ואכמ"ל.

ט] והכי ראיתי מש"כ מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל (הליכות שלמה מועדים ח"ב פי"ג) שאכסנאי המדליק נ"ח לעצמו, לא יכול אכסנאי אחר להשתתף עימו בפרוטה, כיון שתועלת ההשתתפות היא רק בבעה"ב ולא עם אכסנאי. והיינו דכיון דחיוב האכסנאי חיוב נטפל הוא לבעה"ב, להכי מהני השתתפותו בפרוטה, אך לא כשבי האכסנאים שווים בדרגת חיובם.

י] ועוד נראה ראיה פשוטה לזה. דהנה בכל הפוסקים לא מצאנו זכר לזה שבעה"ב עצמו יוכל להשתתף בפרוטה בהדלקת האכסנאי, ואמאי לא נאפשר לבעה"ב לעשות זאת? אלא בהכרח כמשנ"ת, דחיוב בעה"ב חיוב עיקרי והאכסנאי טפל לו.

יא] וידידי הרה"ג רבי יהושע בחר שליט"א הוסיף ראיה לזה, דהנה המהרש"ל (שו"ת סי' פ"ה) נקיט דיש להדר כדעת הרמב"ם שכאו"א מבני הבית ידליק נר לעצמו, ואילו בהמשך, גבי דין אכסנאי, כתב: "והאידנא הבחורים מחמירים על עצמם שלא להשתתף בפריטי ועדיפי לדעתיה מר' זירא, זהו מנהג אשכנז שמגביהין הטפל ומניחין העיקר, והלואי שלא יקילו במצוות החמורות". ומוכח מיניה דבאכסנאי, שהוא טפל להדלקת בעה"ב אף יותר מכל אי' מבני הבית המדליקין לעצמם, אין אפי' הדור להדליק כ"א בפני"ע.

ולענ"ד אפשר דדבריו מבוארים באופן אחר, דהנה כבר הקשו המפרשים אמאי ר' זירא עצמו לא הידר והדליק נר בעצמו. ונרלענ"ד דהנה לשון ר' זירא הוא: "מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא וכו'. וחז"י דעד עתה מספק"ל האם כר' ששת, והשתתף מספק בפרוטה, וכעת כשנשא אישה "ודאי צריכנא", ועפ"ז ברור מדוע לא הידר והדליק לבדו, דהבו לא להוסיף עלה. ושוב הראוני דברי השפת אמת, שכתב וז"ל: "א"ר זירא מריש הוי משתתפנא כו' קצת נראה דה"י מסופק בדינא דר"ש אי אכסנאי חייב ולכך אשתתף והיינו דאמר השתא ודאי לא צריכנא דמשמע דמעיקרא נסתפק בדבר", עכ"ל. ואפשר דזוהי כוונת המהרש"ל.

יב] והנה בסי שלמי תודה (עמוד קפח) הקשה הגרב"צ פלמן שליט"א אמאי רב זירא לא הדליק הנר בעצמו. דאף א"נ דמדינא דמהדרין ל"ש שידליק לעצמו, כיון דהשתתפותו מחשיבה שהדליק בעצמו, מ"מ היה לו להדליק בעצמו מדין 'מצוה בו יותר מבשלוcho', וכי דשמעינן מהכי דליכא בכה"ג דין זה, וצ"ע אמאי.

ולדברינו יוסבר היטב, דכיון דבאכסנאי עיקר המצוה היא שבעה"ב ידליק והאכסנאי טפל לו, ע"כ ל"ש בהטפל למצוה 'מצוה בו יותר מבשלוcho' ועדיף שהבעה"ב, שהדלקתו היא היא עיקר המצוה, ידליק.

וגם לפימשנ"ת דר' זירא היה מספק"ל בדינו, ע"כ י"ל דלכן הסתפק בכך שבעה"ב מדליק בעבורו ולא חש ל'מצוה בו יותר מבשלוcho', וכמשנ"ת בס"ד.

יג] ושמחתי למצוא ד' המקור חיים (סי' תרע"ז) שכתב: "ראובן הנאסר מהנאתו של שמעון, אין לשמעון להשתתף עימו בפריטי, משא"כ בהיפך, מותר לצאת אפי' בלא שיתוף פריטי", עכ"ל. הרי לנו שסבר שאין כלל חיוב "נהנה" באכסנאי המדליק ע"י בעה"ב.

יד] והנה איתא בכתובות ק"ח ע"א המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו, ופורע את חובו, ומחזיר לו אבידתו, ובמקום שנוטלין שכר - תפול הנאה להקדש; בשלמא שוקל לו את שקלו - מצוה קעביד, דתנן תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות, ומחזיר לו אבידתו - נמי מצוה קעביד, אלא פורע לו את חובו - הא קמשתרשי ליה. וחזינן דכל מה דהש"ס דן האם איכא משתרשי ליה, הוא רק גבי פורע חובו, אך לא לענין מצוה. ומשמע דבמצוה ל"ש משתרשי ליה. ועיין בשיטמ"ק שם שכתב בשם תלמידי רבנו יונה כך: בשלמא שוקל לו שקלו מצוה קא עביד. דתנן תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות פי' באדר היו גובין השקלים כדי שיהיו כולם מגיעין ללשכה קודם ר"ח ניסן כדי שיהיו כל קרבנות הצבור הבאין מר"ח ניסן ואילך באין מתרומה. חדשה כדכתיב זאת עולת חדש בחדשו אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה והיו תורמין בשלש קופות וכתוב בהן אב"ג לידע איזו מהן נתרמה א' מפני שמצוה בראשון וב"ד היו תורמין אותן על כל ישראל בין על מי שהגיע שקלו ללשכה בין על מי שלא הגיע כדי שיהיה לכל ישראל חלק בקרבנות ואין לתמוה למה היו עושין זה דכל המקדיש אדעתא דבי דינא מקדיש ותנאי ב"ד הוא שיהו השקלים עולין על כל ישראל כדי שיתכפרו כולם והיינו דתנן תורמין על האבוד ועל הגבוי כו' פי' לא מבעיא על מי שאבד שקלו שהגיע ללשכה אלא אפי' על הגבוי שבא לידי הגזבר ונאבד קודם שהגיע ללשכה ולא מבעיא על זה אלא אפי' על העתיד לגבות שעדיין לא נגבה כל עיקר ולפום הכי קתני גבי המודר הנאה מחברו בשוקל לו שקל דכיון דבלאו הכי תורמין ב"ד בעבורו אשתכח דלא

חנוכה

הבית כה

מהני ליה ולא מידי מאי אמרת שהוא חסור מצוה ונמצא שזה פורע בעבורו מהנהו האי לאו הנאה מקריי' דכיון שנתכפר מן הקרבן שהיה עליו לחיוב בעבור מה שעשה שאבדו לא חיסר מצוה, לא מקרייא הנאה, כדקי"ל המודר הנאה מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה דמצות לאו ליהנות נתנו, עכ"ל.

ואמנם רש"י ז"ל נקיט כך: ועל העתיד לגבות - ואפילו לא נגבה לאחר מכאן יש לו חלק בתרומה ובקרבנות אלא שחיסר מצוה נמצא שכר המצוה על הנותן, עכ"ל. וחזינן שרש"י מדגיש לנו שגם שכר המצוה עצמה אזיל להנותן ולא למי שתרם בעבורו. וא"כ אזי דוקא במקום שחוב ממון ליתא, וכפרת קרבן איכא בלא"ה לכל מי שיתרמו בעבורו, וגם שכר המצוה מישך שייכא רק להנותן, דאז ליתא לדינא דמשתרשי ליה, אך כשמצוה ושכר מצוה רמיא על המקבל, וכבנר חנוכה, שפיר י"ל דאיכא משתרשי ליה.

וביותר שיש מהראשונים שפירשו הא דשוקל את שקלו באופן שכלל אינו חייב מצה"ד לתרום, וז"ל השיטמ"ק שם בשם רש"י במהדו"ק: בשלמא שוקל את שקלו איכא לאוקמי דכגון דלא מהני ליה ומצוה בעלמא קא עביד דיהב שקל שאם לא שקל עליו לא הפסיד כלום שיש לו חלק בקרבנות, כדתנן תורמין את הלשכה על השקלים שהובאו לידי שלוחי ב"ד ונאבדו קודם שבאו בלשכה. ועל הגבוי שגבוס שלוחי ב"ד ועדיין לא הגיע שליח לשם. ועל העתיד לגבות כי היכי דלהוי לכולהו חלק וכפרה לקרבנות הבאין מאותן תרומות. ה"נ מוקמינן לה כגון שנאבד שקלו ולא נודע לו עד שהורמו ג' תרומות של ג' פרקים כדאמרינן התם, אם עד שלא הורמה התרומה נודע לו אינו חייב באחריותו, הלכך לא מהני מידי דבלאו הכי מתכפר. וכעיי' בתוס' ובריטב"א ועוד. וממילא הכא בלא"ה אינו חייב לשקול, וממילא ל"ש כלל לנדו"ד.

ואמנם עדיין יש לדון בדבר, שגם א"נ שמכיון ובנדו"ד יקיים את עצם המצוה ויקבל את שכרה, וזהו הרווח שלו בנתינת חבירו, אכתי י"ל דאיי' שייך לדין משתרשי ליה, אלא לדין נהנה. כיון דגדר משתרשי לי הוא שגרם לו שלא להוציא מממונו לצורך דבר המחויב בו, וכפריעת חובו, ואילו בחיוב נהנה מתחייב באופן שגם נהנה מנתינת חבירו. ויל"ע האם קבלת שכר המצוה דהדלקת נ"ח (וכן אם היה מקבל את שכר מצות מחצית השקל שהפריש לו חבירו), תחייבתו בחיוב נהנה.

וכן יל"ע האם האי דמצללי"נ דכ' הראשונים בשיטמ"ק הנ"ל גבי השוקל את שקלו, שייך גם לנדו"ד דהדלקת נ"ח. דאפשר ושאני חיוב מחצית השקל, דכל גדרו הוא 'חיוב' ולא 'מצוה' (וכך שמעתי שדן בזה החזו"א, ולא ראיתי כעת דבריו). ובלו"נ אשוב ואשנה פרק זה בעזה"ש.

⁸¹ האם נרות המקדש מעכבים זה את זה

הב"י כותב בריש הלכות חנוכה שמכיון והיה לחשמונאים הצדיקים כמות שמן המספיקה ליום אחד והם היו צריכים שמן לשמונה ימים, לכן מזגו בכל נר שמינית כמות, כדי שיוכלו להדליק שמונה ימים בשמינית כמות. ויש לשאול מדוע לא מזגו שמן לנר אחד באופן מושלם, כאשר יוכלו כך להדליק בנר אחד בכמות מספקת לכל יום, במשך שמונה ימים.

קושיית האדר"ת והקודמין לו ותירוץ ע"ז

תשובה: [א] איתא במנחות כ"ח א': שבעה נרות המנורה מעכבין זה את זה, וכי הגאון האדר"ת בספרו הגדול 'חשבונות של מצוה' (מצוה צ"ח) דא"כ שעיקר המצוה היא בעת שיהיו כל הנרות דלוקים יחדיו ורק אז מתחלת המצוה, א"כ יקשה שבשבת כ"ב ב' דפריך למ"ד דאין מדליקין מנר לנר ע"י קינסא, מהא דתנן גבי מנורת המקדש דהיה מדליק ומסיים מהנר המערבי וחזי' דמצי להדליק מנר המערבי ע"י קינסא. ולכאוי' מאי קושיא, הא י"ל דרב דאמר דאין מדליקים מנר לנר מיירי כשרוצה לקיים ההידור מצוה, אחר שכבר קיים את המצוה עצמה בהדלקת הנר הראשון, ומשא"כ במנורת המקדש שכל עוד שלא הדליק את כל ז' הנרות, לא קיים עדיין את המצוה ולכן יכול בינתים להדליק מנר לנר. וכתב דנראה דאין הפיי בגמ' במנחות שהדלקת ז' הנרות מעכבין זה את זה, אלא הכוונה למקום הנרות והפתילות, אך ההדלקה עצמה אינה מעכבת וניתן להדליק כל נר לכשעצמו. והכי מוכח ברמב"ם פ"ג מבנין בית הבחירה ה"ז שכתב שקני מנורה ונרותיה מעכבין, וגם לא הזכיר הלכה זו בהלכות הדלקת המנורה (בפ"ג מתמידין ומוסיפין).

⁸¹ פירסמתי ד"ת אלו בעבר בקבצים תורניים, וכעת באו הדברים עם תוספות.

והאמת היא שכן הוא פשטא דמתנני' במנחות שם, שקני הנרות עצמן מעכבים ולא הדלקת ז' הנרות.

ב] ואמנם הנידון קדום הוא, שכקושיית האדר"ת הקשו הבני יונה והשפת אמת, והבני יונה הוכיח מזה דהש"ס לא נחית לחלוק חילוק זה לענין אכחושי מצוה, והשפ"א כ' דאולי יש להוכיח מזה כפי ששמע מזקנו הגאון החידושי הרי"ם זצ"ל להסתפק דאע"ג דקני מנורה מעכבין, מ"מ בהדלקתן י"ל דאינן מעכבין. וכן בספר כלי חמדה (בפרשת במדבר) כ' בשם האבני נזר דאין מעכבין וכל נר הוא מצוה בפני"ע, עיי"ש. ואולם היד המלך (חמץ ומצה ד', ה') כ' דאם כלי הנרות מעכבין, ודאי שגם הדלקת כולן מעכבת, וע"ד ראיית הש"ס בשבת כ"ב כ' דהרי גם אם המצוה מתקיימת רק לבסוף, בהדלקת הנר השביעי, עדיין הוברר למפע שהדליקו את שאר הנרות בבזיון או במכחושי מצוה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' כ"ג) כתב שהדלקת כל הז' נרות מעכבת, אלא שעל נר נחשב לחלק שלם בפני"ע ולא חצי שיעור של שיעור שלם, רק דמצות מנורה להדליק ז' נרות שלמים שכ"א מהם קדוש בפני"ע, עיי"ש. ונמצאנו למדים שישנה מחלוקת בין רבותינו בדבר זה, האם הדלקת ז' הנרות מעכבין זא"ז או לא.

ג] וידידי הרה"ג ר"ש מילגרום שליט"א ת"י תירוץ נפלא על ד' הש"ס בשבת כ"ב, דמהתם לק"מ כיון שהרי הדליקו את כל הנרות מהנר המערבי, שדלק עוד ממצות יום האתמול, וא"כ גם א"נ שהדלקת כל הנרות לא נחשבת למצוה על הדלקת הנר השביעי, אך הנר המערבי ודאי נחשב לנר מצוה, כיון שקיימו בו את הדלקת הנרות של יום האתמול, ואם אין מדליקין מנר מצוה לנר מצוה, אזי א"א להדליק בו, ושפיר הוכיח הש"ס מיניה.

ד] ולענ"ד יש לתרץ זה, דהנה נודעת מחלוקת הביאור הלכה בשם הבית הלוי והאבי עזרי, כמה ידליק אדם שיש לו רק ב' נרות ביום ג' דחנוכה, האם ב' נרות או נר א'. ולהביה"ל דמדליק נר א' כיון שלא שייך הידור ביום ג' בב' נרות, א"כ נמצא שהחל מיום ג' דחנוכה לא מתקיים ההידור אלא עד שידליק את כל מנין הנרות של אותו היום, וא"כ גם א"נ דהדלקת ז' נרות המנורה מעכבים זא"ז, שפיר מדמה הש"ס לנרות חנוכה, כיון שהחל מיום ג' גם נרות חנוכה מעכבים זא"ז, שהרי עד שלא הדליק את כולם לא קיים את ההידור, וא"ש. וגם לדעת האבי עזרי א"ש, כיון דנידון הש"ס היה גם האם מצי להדליק מנר הידור לנר הידור, ודו"ק.

השיעור הנצרך מדינא להדלקת נרות המקדש

ה] ונעסוק כעת בשאלה בה פתחנו את דברינו: דהנה ידועה קושית הב"י מדוע תיקנו זכר לנס ח' ימים והלא ביום א' לא היה נס כלל, ותירץ שחילקו החשמונאים חילקו את השמן לשמונה חלקים, לשמינית הנצרך בכל לילה, והשמינית דלקה כל הלילה, וממילא גם ביום הראשון התרחש נס. והנה א"נ שניתן להדליק נר אחד וח' הנרות אינן מעכבות זא"ז, יל"ע מדוע לא חילקו את השמן באופן שידליקו נר אחד בלבד בכל יום, ותתקיים שמינית ממצוותו למשך ח' ימים. ומדוע העדיפו הדלקת שמינית כמות בכל הנרות, כדי שידלק ח' ימים, על פני האפשרות הזאת?

ו] ויש לדעת הדלקת שמינית כמות מהי, והכיצד מקיים בה מצוה, אחר השיעור הוא חצי לוג לכל נר (כבשבת כ"ב ב' וברש"י שם), והאם נתינת פחות משיעור זה הוא "חצי שיעור".

והנה הרא"ש בשבת כ"א ב' כ' להקשות כקושית הב"י וכתב: "וי"ל שחילקו את הפח לשמונה והדליקו בכל לילה עד השמינית. ואע"ג דאמרינן התם "תן לה מידתה שתהיה דולקת מערב עד בוקר", היינו היכא שאפשר", עכ"ל. וחז"י שהשיעור אינו לעיכובא ובמעט שמן מתקיימת המצוה, והוספת חצי לוג הוא מצוה מן המובחר, או שבכל הוספת שמן מקיים עוד מצוה, שממשיך ודולק עד הבוקר. וא"כ הוא שמדליק מעט שמן מקיים מצוה בשלימות, אזי ודאי שזה עדיף על הדלקת חצי לוג בנר אחד בלבד, באופן שידלק ח' ימים, כיון שכה"ג כלל לא קיים את ההדלקה בשש הנרות הנוספים.

המצוה - בהדלקת הנרות או בהטבת הנרות

ז] ובעיקר הדבר, הנה א"נ שישנה מצוה בכך שהנר יהיה דלוק עוד ועוד עד הבוקר ובכל רגע נתווסף מצוה, א"כ יל"ע אמאי יש להעדיף את הדלקת היום הבא על פני הדלקת הנר הדולק כעת, שידלק גם במשך הלילה, ומדוע - לדעת הב"י - העדיפו להפחית שמן מהמצוה של היום בכדי להדליק נרות ביום שלמחרת. והנה להר"מ

חנוכה

הבית כט

(ביאת מקדש ט', ז') אין עבודה בהדלקה וכשרה בזר, ולהראב"ד ודאי דאיכא מצוה בהדלקת כהן ורק בדיעבד כשרה בזר, וביאר הגר"ח הלוי ז"ל שעצם מעשה ההטבה זהו גופא קיום המצוה וע"כ פסולה בזר, וההדלקה אף דהיא מעשה מצוה, מ"מ אינה בגדר עבודה והיא רק הכשר מצוה שע"י הנרות דולקות וע"כ ל"ה עבודה וכשרה בזר. והחזו"א (במנחות סו"ס ל') כתב שאין כלל מצוה במעשה ההדלקה ועיקר המצוה היא שיהיו נרות דולקות, ואפי" כשהדליקו קוף כשר, וגם אם צריך בר דעת אכתי לאו עבודה היא, והיינו שלדבריו מעשה ההדלקה כלל אינה מצוה והמצוה היא בהטבה בלבד. וע"י חשבונות של מצוה שם שביאר באופן דומה, וע"י בדי' מו"ר הגר"ח קניבסקי בקובץ נזר התורה התשס"ח עמוד ע"ז.

והנה לפי"ז יש לדון, דא"נ דהמצוה היא בעצם מעשה ההדלקה, א"כ י"ל דעדיף להדליק בכל יום ולקיים מצוה זו, מאשר להדליק יום א' באופן שידלק הנר בכל הלילה. אך א"נ דעיקרו שיהיה מודלק ותו לא, וליכא מצוה בעצם מעשה ההדלקה, א"כ מי יימר לן דעדיף שיהיה מודלק ח' ימים קצת, מאשר שידלק יום א' עד הבוקר. ואמנם עדיין י"ל דשפיר בע"י שיהיה מודלק בכל יום ויום ולא רק ביום א', והיינו א"נ דמצות "מערב עד בקר" אינה לעיכובא, וכד' התוס' הרא"ש.

ח] וא"נ דעיקר המצוה היא בהטבה (וביחוד לד' הגאון האדר"ת הנ"ל בחשבונות של מצוה, שכתב דאיכא ב' מצוות, הטבה והדלקה), אפשר דטפי א"ש, דהא אם יטיב הנרות ויניח שמן רב שיספיק רק ליום אחד, א"כ לא יקיים מצות ההטבה בשאר הימים שאין לו שמן בשבילם וממילא א"צ להיטיב הנרות, ובזה לכאוי עדיף שידליק מעט בכל יום ויטיב הנרות קודם, ומקיים לכה"פ מצות ההטבה בשלמותה, ודו"ק.

החלוקה לשמינית תגרום שלא יהיה שמן ליום השמיני

ט] ואולם בעיקר השאלה מדוע העדיפו להדליק נר א' מושלם בכל ח' הימים על פני הדלקת כולן בשמינית הכמות במשך ח' ימים, זה אינו, כיון שבהכרח שהיה להם ג' וחצי לוג שמן, העולים למנין הדלקת ח' קני המנורה ביום אחד. ואם נחלק ונשים חצי לוג אחד בנר אחד, יהיה להם כמות רק לז' ימים (1\2 לוג X 7=3.5 לוג) ולא יהיה להם שמן ליום השמיני כלל, וממילא לכן העדיפו את חלוקת שמינית השמן. אולם אכתי יכלו להדליק בז' ימים.

חינוך המנורה - בהדלקת כל הנרות בשלמות

י] **וחשבתי** לדון בתירוץ נוסף לנדו"ד, מדוע מילאו את כל ז' הבזיכים בשמינית השמן ולא מילאו בזיך אחד בשלימות במשך ח' ימים. דהנה במנחות מ"ט א' אמרי' דאין מחנכין את המנורה אלא בשבעה נרותיה בין הערביים. וא"כ הרי החשמונאים חנכו כעת את המנורה החדשה וא"כ צריכים היו למלאות שמן בכל ז' נרותיה, דאילולי כן המנורה לא היתה נחנכת כלל. ואמנם אכתי יל"ע האם המנורה מתקדשת דוקא בנתינת שמן וחצי לוג בכל נר, וכדמשמע קצת מד' הר"מ תמידין ומוספין פ"ג הי"א, ועי' מנחות פ"ט ב' חצי לוג למה נמשח וכו' ובחזו"א מנחות סי' ל' סק"ו, וצ"ע.

ואמנם יש לדון האם חנוכה המנורה מיירי בתחילת בנין המקדש דייקא והיינו דהוי כחלק מחינוך המקדש, דבענין לחנוך הבית וגם כליו. וממילא בימי חשמונאי שלא חנכו המקדש כבתחילה שוב לא הוצרכו לחנוך המנורה בז' נרותיה. א"ד דהוא דין חינוך כלי המקדש בפנ"ע וממילא גם כשנפסלה המנורה ועשו אחרת תחתיה בעי' לחנכה.

וראיתי בספר המפתח (פרנקל) שציינו שדנו בזה באור גדול יומא פ"ז מ"ד ובכלי חמדה ריש בהעלותך. והחזו"א (שם) נקיט דהאי חינוך הוא דוקא חינוך בחנוכה הבית ביום חידושו, עיי"ש. ויעויין באוה"ח ר"פ בהעלותך גבי נחמת הקב"ה לאהרן שחלשה דעתו בחנוכה הנשיאים, שחייך שאתה מדליק ומיטיב הנרות בכל יום, ופי' האוה"ח דבעוד שחנוכה המזבח היתה פעם אחת בלבד, הרי הדלקת והטבת הנרות נחשבת שעושה מעשה חינוך בכל פעם, ופעם, וע"כ שלך גדולה משלהם. ולפי"ז הוא חינוך תמידי כהלכותיו ולא רק בזמן הקמת המקדש. ויש לפלפל בזה טובא, שהרי ידועים הדברים שהחשמונאים חנכו המנורה, וע"כ לא אמרי' ביה דטומאה הותרה בציבור וכו', כנודע. ועוד חזון למועד.

מזיק בנר חנוכה

ב"ק סב, ב: גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל גמל חייב הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור. ובפשטות ר"י פוטר כיון דהוי ברשות מצוה, (עי' ב"ק ל, א: רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור מפני שהוא ברשות, מאי לאו משום רשות בית דין, לא משום רשות מצוה, דתניא רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור מפני שהוא רשות מצוה), ואילו חכמים מחייבים אותו כיון דזה שהוא ברשות מצוה, אי"ז סיבה לפוטרו. וכ"כ המאירי (בפ"ב דשבת), וז"ל: נר חנוכה אע"פ שאדם יכול להניחה ברה"ר אם הזיק חייב לשלם והוא שאמרו גץ היוצא מתחת הפטיש והזיק חייב גמל טעון פשתן ועובר ברה"ר ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב שלא היה לו להרבות במשאוי כ"כ הניח החנוני את נרו מבחוץ חנוני חייב ואפי' בנר חנוכה שאף העושים ברשות צריכים לזהר שלא להזיק וכמו שאמרו באלו שפותקין ביבותיהן בימות הגשמים שאע"פ שברשות הם עושים אם הזיקו חייב לשלם, ואין חילוק בין רשות גמור לרשות של מצוה ומה שאמ' ר' יהודה בנר חנוכה פטור אין הלכה כן, עכ"ל.

ואולם מד' הרמב"ם נראה דלא כן, דכתב (נזק"מ יד, יג): "גמל שהוא טעון פשתן וכו', הניח החנוני נרו מבחוץ החנוני חייב אף בדמי פשתן מפני שהניח נרו מבחוץ, ואפילו נר חנוכה היה לו לישיב ולשמור". וכ"כ הטושו"ע (חוי"מ תית, יב). וחז"י דחיובו משום שהיה לו לשמור, ולא משום עצם הנחת הנר. והיינו דביאר הרמב"ם שהרי להדליק חייב, וא"כ כל חיובו הוא בזה שלא שמר. ולפי"ז באופן שלא יכול היה לשמור, כיון דנאנס וכדו', מיפטר.

ובתוספתא (ב"ק ו, כח) איתא: "וכן היה ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור מפני שהניח ברשות וחכמים אומרים בין זה ובין זה חייב, כגון אילו מסככין על פתחי חניותיהן ברשות הרבים בחג, אע"פ שיש להן רשות ובא אחר והוזק בהן, הרי זה חייב". ובפשטות ד' התוספתא אינם כד' הרמב"ם, שהרי קשה לומר שחיובו בהזיק הסוכה מצד שלא שמר, דוכי יישב וישמור ז' ימים רצופים על סוכתו?! אלא הכוונה

היא כהפשטות, דרבנן סברי דאע"פ דהותר לו לאדם להוציא נר חנוכה או סוכה לרה"ר, מ"מ אם הזיק חייב לשלם, דהותר לו להוציא אך לא להזיק. וכ"נ גם מד' הש"ס גופיה בב"ק (ל,א) ד"כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים אם הזיקו חייבין לשלם ורבי יהודה פוטר", והיינו דאף דהותר להוציא הזבלים בשעת זבלים, כבסוגיה שם, מ"מ אם הזיקו חייבין. ואמרו (שם ו,א) "פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן בימות החמה אין להם רשות בימות הגשמים יש להם רשות, אע"פ שברשות אם הזיקו חייבים לשלם", ואא"ל שחיובו משום העדר השמירה, דודאי אין חיוב לאדם לשמור ברה"ר בכל העת על זבליו ועל ביבותיו. וא"כ צ"ת אמאי נקיט הרמב"ם דלרבנן חייב מצד שלא שמר.

ואולי י"ל דאה"נ ודוקא בדברים שהם רק כרשות בי"ד, חייבים לשלם גם לא מצד חיוב השמירה, אלא דבי"ד התיר רק ע"מ שאם הזיק ישלם, (ולכן הרמב"ם בפ"ג מנזק"מ, שהביא האי דינא דהוצאת זבלים ופותקין ביבותיהן, לא נקיט דחיובם משום שלא שמר), ורק בני"ח שרשות מצוה הוא, בזה י"ל דמודים חכמים לר"י שדינו אחר הוא, כיון שחז"ל חייבוהו להדליק בחוץ משום פרסומי ניסא (עי' רש"י בב"ק ל, א ד"ה מפני וברשב"א סב,ב מש"כ גבי סוכות ברשות), אך סו"ס מחייבים הם מצד שהיה לו לשמור.

והנה ידועה חקירת האחרונים האם חיוב נזיקין הוא מצד שהתורה הטילה דין שמירה על הבעלים, או דהבעלים חייבים לשלם כשממונם הזיק והשמירה היא רק פטור, שאמרה תורה דאם שמר כראוי מיפטר, ומד' הרמב"ם (ריש הל' נזק"מ) שכתב: "כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם שהזיקה, הבעלים חייבין לשלם שהרי ממונם הזיק" מוכיחים האחרונים (עי' אבה"ז ועוד) שסבר דבעלותו הממונית מחייבתו ולא אי שמירתו. וא"כ ביותר קשה מדוע נקט הרמב"ם שהיה לו לשמור ולא שמר, דהר"מ נקיט דזהו חיובו ולא משמע דהוא מניעת הפטור ע"ז שלא שמר, וצ"ת.

ומענין לענין באותו ענין ראיתי דמספק"ל להגר"ש מרקוביץ שליט"א (בס' חנוכה אברהם) האם לר"י מזיק בני"ח פטור אף אם הניח שמן ליותר ממשך זמן השיעור של חצי שעה, והוכיח מהא דרבינא דאמר בב"ק סב,ב דאי בעי מדליק למטה מי טפחים, אע"פ דמעיקר הדין שרי להדליק ביותר מי טפחים, עייש בדבריו. ולכאוי יש לחלק דהנחה בתוך י' טפחים הוא קיום המצוה דלכתחילה, ומשא"כ אחר חצי שעה דמשמע מכל ד' הפוסקים דא"צ כלל להוסיף יותר מחצי שעה, אף במקום דבמקום זה עדיין לא כלתה רגל מן השוק, עייש בספר הני"ל במאמרו של הגר"נ קרליץ שליט"א שהוכיח כן מכו"כ מד' הפוסקים. ורק ידוע שהגר"י זצ"ל הקפיד

להדליק עד שעה מאוחרת, בגלל שברחוב בו התגורר הלכו רבים עד שעה מאוחרת. אך מדי הפוסקים לא משמע כן), וא"כ יש לחלק דהכא כבר סיים המצוה.

הדלקה בשמן שומשומי

שבת כג, א: אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי, אמר האי משך נהורי טפי, כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי מהדר אמשחא דזיתא אמר האי צליל נהוריה טפי. ופירש"י: משוך נהוריה - אינו ממהר לכלות כשמן זית. וצ"ע מהו הענין בזה שהשמן אינו ממהר לכלות, והרי שיעור השמן הוא חצי שעה, וא"כ שיוסיף שמן עד לשיעור זה ודיו. ומצאתי שהשפת אמת וגם בס' מאורי המועדים להגרמ"ד סולוביצ'יק שליט"א, עמדו בזה, עיי"ש.

והנראה דאה"נ ואביי אכן היה מוסיף עוד שמן כפי הצורך, אך כאשר עמדה לפניו ברירה לרכוש סוג שמן אחד מכל השמנים, העדיף לרכוש שמן שומשומי, כיון שאם וכאשר לא יהיה בידו שמן מספיק, או כשישים את השיעור הראוי ולבסוף יהיה חסר בשיעור, תמיד יהיה יד שמן שומשומי על העליונה. וכמו, דרך משל, שאדם שמגיע לחנות ויש באפשרותו לבחור מוצר מאחת החברות, שאע"פ שמבחינת הטיב והמחיר והצטרפותו האישית, הכל שווה בפניו, כי יכול להסתדר לצרכיו ולקחת גם מהמוצר הפחות איכותי, מ"מ תמיד יעדיף הוא לקחת את המוצר האיכותי יותר, (כאשר המוצר האיכותי לא יעלה יותר ממון וכדו'), וז"פ.

החסרון בהדלקת נ"ח ונרות המקדש בשמנים ופתילות שאין מדליקין

בהם בשבת

שבת כא, א: אמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול, אמר רבא מאי טעמא דרב הונא

קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. ופרש"י: כבתה זקוק לה - לתקנה, הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה. וכתב הבית הלוי וז"ל: דקדוק לשון רש"י צע"ק דלמה כתב ולא מתקן והו"ל שלא יחזור להדליקה. והנראה דס"ל לרש"י דאם יכבה לגמרי ליכא למיחש דיפשע בו דהא אין לו מקום טעות וסברא להקל בו. ואם בשאט נפש יפשע ולא ידליק הרי גם מעיקרא לא ידליק כלל. רק ס"ל לרש"י דגם כשעודו דולק עדיין רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה שוב אין מקיים בו המצוה דאז אין בו שום הידור והכר למצוה וככבה לגמרי חשיב, עכ"ל ועיש"ע.

ודבריו צ"ת, דמהיכי תיתי לן שצריך לשפר ולהיטיב את הנר הקלוש והדועך, למרות שדולק הוא כעת. וכבר קדמוני בהערה זו ע"ד הבית הלוי.

והנראה בזה דהנה איתא שם בגמ' לעיל: פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מפני שהאור מסכסכת בהן שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מפני שאין נמשכין אחר הפתילה, ופרש"י: שאין נמשכין- ואתי להטות. ועוד נאמר שם בהמשך הגמ': פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר 'להעלות נר תמיד', הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר, ופרש"י: ולא שתהא עולה כו' - ולא שתהא צריכה תיקון והטייה. הרי לנו דבשמנים ובפתילות שאין מדליקין בהן בשבת, חסרונם מחשש מצד שיצטרכו תיקון והטייה, ואם לא יתקנם או יטה אותן יכבו.

ונראה דאכן אין החשש שמא יכבה ולא ידליק, (וכמש"כ הבית הלוי דאם מיירי בפושע שאינו מדליק נ"ח, הרי לא היה מדליק אף נרות בתחילה). אלא החשש הוא שלא יתקנו ויטה אותן בכל העת שהן דולקות, ואז ממילא יכבו, והחשש שעד שיראה שנכבו ועד שידליקן שוב, יחלוף זמן, אפילו זמן מועט, ואז תתבטל מצוותו. דהא עיקר התקנה היא להדליק משקיעה"ח במשך חצי שעה, שזהו שיעור הזמן דכלתה רגל מהשוק, ומדינא דגמרא אם הדליק לאחר שקיעה"ח, א"צ ליתן שמן בהנר אלא רק עד שתכלה רגל מהשוק, כמש"כ הפר"ח בסי' תרע"ב והו"ד במשנ"ב שם. וא"כ אם יפשע ולא יתקן הנר, והוא יכבה, אזי גם אם ישוב וידליקנו כבר חסר במצוותו, וע"כ אם כבתה זקוק לה עליו לדאוג לעשותה יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה, וזהו הביאור בד' רש"י ז"ל בס"ד.

ואמנם העירוני בזאת דהדברים עולים יפה רק לדעה קמייטא בשבת (כא, ב) דשיעורא דעד שתכלה רגל מן השוק היינו דאי לא אדליק מדליק, (וע"ז כ' התוס' שם כד: דאי לא אדליק מדליק - אבל מכאן ואילך עבר הזמן. אומר הר"י פורת דיש

חנוכה

הבית לה

ליזהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי). אך דעה בתרייתא דא"נ לשיעורא, דבעי שיהיה בה שמן כשיעור זה ואפשר אף לאחרו, שוב קשה. (ועיי ביאור הלכה סי' תרעב ד"ה ולא מקדימים דרק לדעת הרמב"ם הא דאיתא ד"ל מקדימין ולא מאחרין אזיל אנ"ח, ולשאר ראשונים, ורש"י בינותם, אזיל אנר שבת).

וע"כ נראה לפרש הדברים באופ"א, והוא דהמניח שמן באופן שאם לא יעמוד לתקנו, ייכבה הנר, אזי חסר בעצם הדלקתו. וכיון דחיישינן שמא יפשע ולא יתקן הנר, יכבה הנר, ע"כ חסר בעצם הדלקתו, דהוי כהמדליק שמן פחות מהשיעור ויודע שישלימו לאחר מכן, או המניח הנר במקום שיכבה ע"י הנר (דכ' השלטי הגבורים דלא יצא בהדלקתו, והו"ד במשנ"ב תרעג, ב). ואמנם מכיון שאין הכיבוי מוכרח המציאות, ע"כ מהני שהאדם יתקן את הפתילה מידי פעם בפעם, אך אם פשע ולא יתקן אזי הוברר דחסר בהדלקה קמיייתא דיליה, אע"פ שאחר שיכבה ידליקנה שוב. וזמש"כ רש"י דלמא פשע ולא מתקן לה, דהפשיעה בזה שלא עמד על הנר לשומרו, וכשכבה הוברר שהדליקו באופן שא"א שידלק מעצמו את שיעור הזמן הראוי, ולכן לא יצא י"ח.

ואמנם אם דברינו נכוחים, ייקשה אמאי כן הוא רק למ"ד דכבתה זקוק לה ולא גם למ"ד דכבתה אין זקוק לה, דהא אם חיישינן שמא יפשע ויגרום לנר להיכבות, והוא חסרון בעצם הדלקה קמיייתא, ע"כ שיהיה חסרון גם למ"ד כבתה אין זקוק לה, כיון דאין להדליק נר שיכול להיכבות. ואכן המאירי כתב בסוגיין כך: "ושמא תאמר לכלם אע"פ שאין זקוק לה, היאך מתירין לו לכתחילה לעשות המצוה שלא כראוי. מתוך מיעוט הזמן לא חששו שסתם הדברים אינה כבה בשיעור זה", עכ"ל. הרי דביאר דהחסרון מצד כיבוי, וכיון שכך ס"ל למ"ד כבתה אין זקוק לה דלא חישיינן שיכבה, ורק למ"ד דזקוק לה חישיינן לזה, והוא ז"ל לא חש רק לדילמא שמא יפשע ולא יתקן, וצ"ע.

ואולי יש להמתיק קצת את ד' הבית הלוי שחידש שצריך בנ"ח לתקן ולהטות את הנר הדולק ואורו עמום, דהא גבי נרות המקדש מצינו ברש"י דחסרונו בזה שצריך הוא תיקון והטייה, ולא משום שחישיינן שנכבה. ואולי ס"ל לרש"י דבעי לנהוג כן גם בנרות חנוכה, דומיא דמנורה, וכפי שמצינו שכי הראשונים ז"ל דראוי שפרסום הנס יהיה דומיא דנס המנורה, וכמש"כ רש"י (שבת כב, ב ד"ה אי) ד"אי המצוה של חנוכה תלויה בהדלקתה, מדליקין, כדאשכחן במנורה". והר"ן (הו"ד בב"י שם) כ': "אסור להשתמש לאורה, פי' כל תשמישין, ואפי' תשמיש מצוה, דכיון דע"י נס שנעשה במנורה תיקונה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל". והרשב"א (שבת כא, ב) כ' ע"ד הש"ס דאסור להשתמש לאורה ד"טעמא דמילתא משום דע"י נס

שנעשה במנורה תקנו, והלכך עשאוה כמנורה שאסור להשתמש לאורה", וחז"ל דס"ל דמדמינן הדלקת נ"ח להדלקת המנורה. (ועיי' בספרי ויאמר שמואל (סיי) בדין הדלקת נ"ח בשמן זית).

הדלקה בשמן שריפה במקדש ובנר חנוכה

שבת כא, א: תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר (שמות כז) 'להעלות נר תמיד', הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר. והגרעק"א בגליונו כתב: "קשה לי למאי נקט שמנים, הא במקדש אין מדליקין רק בשמן זית זך". והשפת אמת תירץ: "י"ל כגון שעירב בשמן זית הרבה מעט שמן פסול באופן שנתבטל, ואמרי' נהפך האיסור להיות היתר והוי שמן זית ממש, אלא משום שאינו דולק יפה וחיישינן שמא ישאר בסוף משמן הפסול וידלוק כך [כמו שפי' הר"ח דמה"ט אסור להדליק בש"פ שנתן לתוכן שמן כשר] אבל משום שמן זית הא כבר נתהפך להיותו שמן זית".

ולעני"ד נראה בזה דהש"ס בא לומר דגם בשמן שריפה אין מדליקין במקדש, דהנה בשבת (כג, א) נאמר: ולא בשמן שריפה וכו' מאי שמן שריפה אמר רבה שמן של תרומה שנטמאה ואמאי קרו לה שמן שריפה הואיל ולשריפה עומד, ובשבת מאי טעמא לא, מתוך שמצוה עליו לבערו, גזרה שמא יטה. ופרש"י: שמא יטה - כדי שיתבער מהר. ולזה י"ל דרמב"ח בא ללמדנו שאף בשמן זית של תרומה טמאה אסור להדליק במקדש, דאפשר דגזירת שמא יטה שייכת היא גם במקדש, דאף שאין שבות במקדש, אך הרי לא התירו שבות במקדש אלא כשא"א לעשות אותו הדבר בלא השבות, א כשאפשר לעשותו בהיתר לא התירו, עיי' רמב"ם וכס"מ סוף הל' בית הבחירה. וכן מצינו דשבות הנראית כמלאכה של תורה, או שקרוב לבוא לידי איסור תורה לא התירו במקדש, עיי' רש"י מנחות צז, א ד"ה אמאי ותוסי' שבת קכג, ב ד"ה לא וערובין קב, ב ד"ה והעליון ריטב"א ערובין קב, א. ועיי' כ"ל דמשו"ה אין להדליק גם בשמן שרפה במקדש.

ואולם דברינו אינם מסתברים כלל כמובן, דהרי גזירת שמא יטה עניינה רק בשבת ואילו בפשטות רמב"ח איירי בחול ולא רק בשבת. ועיי' רדב"ז תרומות יא, יח. ועיי' כ צמ"ל דאין להשתמש בשמן שריפה משום ענין אחר.

והנראה דהנה הפרמ"ג (א"א ר"ס תרעג) מספק"ל האם שרי להדליק נ"ח בשמן תרומה טמאה וערלה וכלאי הכרם, דכ' דמשום איסור הנאה לית לן בה דהא אין משתמשין לאורן וגבי הנאת מצוה הרי מללי"נ, אלא מספק"ל האם אמריי ביה כתותי מיכתת שיעורא כיון דבעיי שיעור הדלקה של כחצי שעה אי"ד דכל להדליק שרי. ולפי ספיקו אפ"ל דה"ה בנרות המקדש דשייך ביה כתותי מיכתת ועיי' כ אין להדליק בשמן שריפה אף בחול. ואמנם כבר הביאו המחברים דהדין להתירא מפורש בירושלמי סוף תרומות וברמב"ם (תרומות יא, יח) דכ' : "ומי שאין לו חולין להדליק נר חנוכה, מדליק שמן שריפה שלא ברשות הכהן". ובסי' שלמי תודה כ' בשם הגאב"ד דפוניבז' הגרי"ש כהנמן זצ"ל דבני"ח ל"ש כתותי מיכתת שיעורא כיון דאין בזה שיעור בשמן, אלא שיעור בזמן הדלקתה. והנה לכאוי גם שיעור חצי לוג דהדלקת המנורה אינו שיעור בפני"ע אלא שיעור בזמן הדלקתה, דהא במנחות (פט, א) נאמר : שלשה ומחצה למנורה חצי לוג לכל נר, מה"מ דת"ר 'מערב עד בקר' תן לה מדתה שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר דבר אחר מערב עד בקר אין לך עבודה שכשירה מערב עד בקר אלא זו בלבד ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא ועד צפרא. וחזיי דאייז שיעור בחשיבות השמן אלא בחשיבות הזמן דמאורתא עד צפרא. [ואמנם איתא שם : איכא דאמרי מלמעלה למטה שיערו ואיכא דאמרי ממטה למעלה שיערו מאן דאמר ממטה למעלה שיערו התורה חסה על ממונן של ישראל ומאן דאמר ממעלה למטה שיערו אין עניות במקום עשירות. וכי רבנו גרשום דלמ"ד דהתורה חסה על ממון ישראל, אסור להוסיף יותר מחצי לוג. ואולם בודאי סיבה זו אינה מחשבת את חצי הלוג ל'שיעור', כיון דאייז שיעור מדיני השמן אלא מדין בל תשחית]. ואיי' כ אי"נ דל"ש כתותי מיכתת בני"ח, ה"ה גם בנרות המקדש.

שו"מ דכבר דנו רבות בזה בספרים האם מדליקין בשמן שריפה במקדש, עיי' נוב"ת סי' צ"ו ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' פז כ' דאיכא מחלוקת ראשונים אי שייך בהני"ל כתותי מיכתת, והביא כל הנידון בזה. ובשו"ת יד חנוך (להגר"ח"ה טייטלבוים אב"ד סאסוב, סי' כא) כ' דאסור משום דבעיי להניח תרומה טמאה בכלי בזוי, עיי' פסחים כ,ב, ושייך ביה הקריבו נא לפחתך. ופטופטי דאורייתא טבין.

ביטול שמן פסול להדלקה עם שמן הזית

שבת כא,א: תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר (שמות כז) 'להעלות נר תמיד', הוא תני לה והוא אמר לה כדי שתהא שלהבת עולה מאליה ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר. והגרעק"א בגליונו כתב: "קשה לי למאי נקט שמנים, הא במקדש אין מדליקין רק בשמן זית זך". והשפת אמת תירץ: "י"ל כגון שעירב בשמן זית הרבה מעט שמן פסול באופן שנתבטל, ואמרי' נהפך האיסור להיות היתר והוי שמן זית ממש, אלא משום שאינו דולק יפה וחיישינן שמא ישאר בסוף משמן הפסול וידלוק כד [כמו שפיי הר"ח דמה"ט אסור להדליק בש"פ שנתן לתוכן שמן כשר], אבל משום שמן זית הא כבר נתהפך להיותו שמן זית".

וד' השפ"א עוררני לתהות מדוע אם כן לא עשו כן בני חשמונאי, שהוסיפו מעט שמן רגיל שאינו נטמא (או שמנים שאינן מקבלים טומאה) אל תוך פך השמן שמצאו, והיו מוסיפין מעט מעט שמן וקמא קמא בטיל, וכך היו מוסיפין שמן לשאר ימים. ועי' ב"י (סי' צט) שהביא ב' הדעות בראשונים האם אמרי' דראשון ראשון בטל, כאשר רבה האיסור על ההיתר. וא"כ לדעות הראשונים דשייך קמא קמא בטיל, וכרבי יוחנן (ע"ז עג,א) דהמערה יין נסך מחבית לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל, א"כ נאמר דה"ה הכא.

וי"ל ע אי שייך בהכי דאין מבטלין איסור לכתחילה, דהנה הב"ח (או"ח סי' תרכו) כתב בשם האגודה דדבר הפסול למצוה שרי לערבו בידים ולבטלו ברוב כשר, ואין בזה משום אין מבטלין איסור לכתחילה, שכיון שמצוות לאו ליהנות ניתנו, אינו נהנה מהביטול, ולכן מותר לבטל סכך הפסול לסוכה ברוב סכך כשר. וכ"כ המג"א שם, וז"ל: " ומבטלין - אע"ג דאין מבטלין איסור לכתחלה י"ל דקודם י"ט שאינו

חנוכה

הבית לט

אסור עדיין נתבטלו (ולפי"ז אסור בחי"ה) ועי"ל דה"מ במקום שנהנה אבל מצוי לאו ליהנות ניתנו (בי"ח, מרדכי) והר"ן כ' אע"ג דאיסור שיכול להסירו אינו בטל מ"מ הכי אגמרי רחמנא למשה בפלגא סגי דפרוץ כעומד מותר אלא דהכא כיון שהן מעורבין בעי רובא עכ"ל וא"כ אין כאן מבטל איסור, עכ"ל. ואמנם ה"ט"ז שם כתב שאינו מותר אלא כשמערב קודם החג, שאין עדיין שם פסול עליו, והרי זה כמבטל איסור בזמן היתרו. ועיי' פמ"ג (יו"ד סי' צט שפ"ד ס"ק יא). [וידידי הרה"ג רבי שמואל יהודה סלמון שליט"א, מו"צ בבית ההוראה דקהילת באבוב בעירנו, כתב לי בזה כך: ואולי השאלה קאי לשיי הפוסקים דאין מבטלין הוא אינו אסור מן התורה אלא הוא רק שבות [עיי' ש"ך סי' צ"ט סק"ז שנחלקו בזה התוס' והראב"ד] ואין שבות במקדש. ומ"מ יש לעיין אם בכגון זה שייך לומר אין שבות במקדש [עיי' פסחים ס"ו ע"א דלא התירו שבות שהיה אפשר לעשותה מערי"ש, א"כ הי"נ היה אפשר להדליק בשמן זית אם היו משמרים עוד פכים בחותמו של כהן גדול, ואולי יש לחלק בין שוגג לאונס, דשם מיירי בשכח שדינו כשוגג והכא הרי נאנסו מלשמר יין כנ"ל, וצ"ע].

והנה בעצם ד' השפ"א דהשמן הבטל נהפך להיות שמן זית, יש לציין דבהגהות ברוך טעם (או"ח סי' תע"א סק"ה) כתב על דברת המג"א למה צריך בערב תאכלו מצות תיפוק ליה דצריך לאכול ביו"ט פת וכתב דנראה דאם נתערב חמץ בפחות מכזית ברוב מצה שמותר מה"ת באכילה בפסח האוכל כזית ממנו יוצא ידי סעודת יו"ט, אך אינו יוצא ידי חובתו לענין אכילת מצה דלענין אכילת מצה לא שייך ביטול דאין החמץ נעשה מצה אלא שאיסור חמץ נפקע ע"י ביטול ומ"מ לאו מצה הוא וא"כ חסר בשיעור מצה. ותמה עליו המחנה חיים בספרו ק"ן סופר סי' קמ"ו מירושלמי פ"ג דפסחים אר' יוסה מה נן קיימינן אם בשרובו חמץ חייב כרת אם בשרובו מצה יוצא בהן ידי חובתו בפסח הרי מפורש בירושלמי דכשנתערבו חמץ ומצה ובטל החמץ יוצא בו ידי חובתו בפסח, ודלא כהברוך טעם. והגר"י וועלץ ציין בזה לשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' קכה ורי"ז) ושו"מ (מהדו"ק ח"ג סי' פז ומהד"ג ח"א סי' קסז) ושו"ת הרי בשמים (מהד"ג סי' ק). ועיי' שו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קנב) שציין לדבריהם. וכן מצינו מחלוקת הפוסקים האם אורז שנתבטל בחיטין האם כשר למצה, עיי' פמ"ג (פתיחה להלי' פסח ח"ב פ"א) ומהרי"ט אלגזי (הלכות חלה אות יד) ושו"ת תורת חסד (או"ח סי' לד). וביארו דתליא האם ביטול ברוב פועל ביטול המציאות של גוף הדבר המתבטל, ואז ממילא לא יוכל להשלים לשיעור, שהרי אנו מחשיבים אותו כאילו אינו, או שפועל רק ביטול המהות והשם של הדבר, שאין עליו שם האיסור וכדומה שהיה עליו מקודם, אבל המציאות לא נתבטלה, ולכן יוכל להשלים להשיעור של הרוב, וא"כ לכאוי' ה"ה בנידו"ד דתליא במחלוקת זו האם הביטול גורם שהדבר המתבטל יחשב ממש ממין המבטל. ושו"ר דהשפ"א חש

לנושא זה וכתב ד"כה"ג מצינו בעושה עסה מחטים ואורז דיוצא בו ידי חובת מצה לדעת הרבה פוס' אפי' אין בו כזית בכא"פ מן החטין משום שנהפך האורז להיות חטים". וידועים ד' שו"ת עונג יו"ט בזה, שדן האם שייך ביטול גבי מצוה, ואכמ"ל. נהערני הרה"ג רש"י סלמון שליט"א, כך: מה שכתבתם שדין זה תלוי במח' אם ביטול הוא דין או מצויאות, נראה לענ"ד דגם אלו שכתבו שביטול הוא מצויאות, זה אינו אלא כ"ז שהוא בטל, אבל הדין דקמא קמא בטל הוא ודאי רק בדין ולא במציאות. דאל"כ הגה עצמך, אם לדוגמא יהא בכוס קצת יין וייפול לתוכו מים באופן שקמא בטל, היעלה על הדעת שלאחר שיתמלא הכוס במים יוכל לקדש ע"ז ולברך בפה"ג כשאין בו טעם יין אלא טעם מים גמורים, ודאי שאין מים אלו מקבלים דין יין, אלא שלענין איסורים י"ל קמא בטל ופקע מיניה איסוריה].

והנה התוס' הרא"ש (שבת כא, ב) כתב: "וא"ת ולמה קבעו שמונה ימים, והלא הנס לא היה כי אם שבעה ימים כי היה בו שיעור ללילה אחד". ותירץ בתירוץ השלישי: "אי נמי לאחר שהריקו השמן מן הפך בלילה ראשונה נשאר הכלי מלא וניכר הנס אף בלילה ראשונה". ובעולם נודעת קושיה זו ותירוץ זה בשם הב"י (סי' תרע), שגם הקשה ותירץ זה. ונודעת קושיית הגר"ח מבריסק ז"ל דא"כ הכיצד הדליקו בשאר הימים משמן זה, והא הוי שמן נס ופסול להדלקה.

ואם כנים דברינו להני דעות הנ"ל, אזי אפ"ל באופן נפלא, דהחשמונאים רוקנו מעט מעט מהפך וכל הזמן הזה התווסף להם עוד מעט שמן נס, והתערב והתבטל מיד בשמן הזית, קמא בטיל. וא"כ גם א"נ דהחשמונאים עצמן לא רצו לערבב את השמן זית עם שמן אחר, אולי משום דאין מבטלין איסור לכתחילה (אף דמסתבר דלצורך מצוה רבתא שרי בכה"ג), או מפני דלא רצו להסתמך בחנוכה המנורה על היתרים דחוקים, (כפי שתירצו הספרים על השאלה מדוע לא הדליקו בשמן טמא והרי טומאה הותרה בציבור). אך את הוספת שמן הנס לא הו"ס עשו, אלא משמיא הוסיפו שמן נס על כל טיפה וטיפה שנוספה להם, ובכל שמונת הימים, כאשר הוציאו שמן, נכנס מיד, בעוד הפך מלא למחצה לשליש ולרביע, עוד שמן, וממילא קמא בטיל ולי"ח לשמן נס.

תפקיד הנשים במלחמת החשמונאים, מעשה יהודית ואיסור מלאכה לנשים

כתב השו"ע (תרע, א): "ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות", וביאר הב"י: "טעמן כדי שיהא להן הכירא שאסור להשתמש לאורן". והמשנ"ב הביא בשם מג"א בשם מטה משה: "דוקא נשים, לפי שנעשה נס על ידיהם כדלקמיה ס"ב בהג"ה". ובס"ב כ' הרמ"א שיש לאכול גבינה בחנוכה, לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב. וכ' המשנ"ב: "היא היתה בתו של יוחנן כהן גדול, והיתה גזירה שכל ארוסה תבעל לטפסר תחילה, והאכילה לראש הצוררים גבינה לשכרותו וחתכה את ראשו וברחו כולם".

והנה התוס' במגילה (ד', א') הביאו את ד' הרשב"ם שכי שעיקר הנס נעשה ע"י יהודית בחנוכה, והקשו התוספות שמלשון "אף הן היו באותו הנס", משמע שהיו טפלים להנס ולא עיקרו, וע"כ פירשו שהכוונה שהנשים סבלו אף הן מאד מגזירות היונים, והיינו כוונתו לגזירה הנ"ל ולמש"כ הרמב"ם ש"פשוטו ידם בממונם ובבנותיהם". וכן הר"ן שם כי שע"י מעשה יהודית "ברחו כולם", וכ"כ עוד ראשונים.

ויש להתפלא, שהרי בקורות דברי אותם ימים, ובמגילת אנטיוכוס, מובא שהמלחמה והנס נעשו ע"י האנשים, ובמגילת אנטיוכוס ובמקורות נוספים כלל לא מוזכר מעשה יהודית. וא"כ גם אם נאמר שהיה נס חשוב להצלחת המערכה ע"י יהודית, וע"כ הנשים לא עושות מלאכה, עדיין ייקשה מדוע האנשים עושים מלאכה, והרי הנס נעשה גם על ידם!?

ואכן ישנם מספר נוסחאות חשובות למעשה יהודית. בנוסחת המדרש שהדפיס הרב ב"מ לוין (ירושלים ת"ש) אנו למדים שעיקר הצלחת המלחמה נעשתה ע"י כריתת

ראש המלך היווני ע"י יהודית, ורק משום כך הצליחו להתיש את היוונים. וכן הוא בספר המעשיות לרבינו ניסים גאון ז"ל. ובגרסת המדרש המובאת בשאלות דרב אחאי גאון (מכת"י, תרכ"א, ש"י מירסקי) מובא שבאה בתו של חשמונאי להינשא, ומכיון שחששה מגזירת "להגמון תחילה", נהגה בחוסר כבוד וחילקה משקה לכל המסובים וכו', וכעסו אחיה עליה, והשיבה להן: "מדוע תכעסו על מעשי, הלא בהמשך אצטרך ללכת להגמון הרשע", ומיד התעוררו יהודה ואחיו החשמונאים לצאת למלחמה, ועי"כ נפתחה המלחמה. ובהמשך מתאר רב אחאי גאון בשם מדרש שהיתה אשה נוספת בשם יהודית וכו', ככל המעשה הנודע, וכי שע"כ ניצחו ישראל להיוונים. א"כ לפי"ז אכן עיקר הנס נעשה ע"י יהודית, ולא ע"י הגברים אשר בבני חשמונאי, וגם תחילת המלחמה נסובה על סמך התעוררות אחותם של בני חשמונאי, שעוררה אותם על הנבלות הנעשות ע"י היוונים. ואמנם למש"כ במגילת אנטיוכוס, כלל לא מוזכרים הנשים במלחמה ותוצאותיה, וכל הנס דשם נעשה ע"י האנשים.

ואולם במגילת אנטיוכוס מובא (בכמה גרסאות שם) המעשה דבתו של מתתיהו שעוררה אותם ע"י מעשיה ודבריה לצאת למלחמה. ולפי"ז י"ל שדוקא נשים מפסיקות מעשיית מלאכה, מפני שהן גרמו לתחילת המלחמה וסיבבו את הנס כולו.

וראיתי מש"כ מו"ר הגה"צ רבי גדליה אייזמן זצוק"ל, שעיקר נס חנוכה היה בכך שהחשמונאים החליטו לצאת למלחמה נגד הצבא היווני האדיר, שזהו גופא נס ופלא, להתעורר ולהילחם בצבא החזק ביותר בעולם באותם הימים. וממילא אכן התעוררות זו באה ע"י אחותם ושפיר שייך לקרות הנס ע"ש הנשים, וכאמור.

ויתכן שאף א"נ שהנס נעשה ע"י האנשים, מ"מ רק הנשים קיבלו על עצמן להמנע ממלאכה בשעה שהנרות דולקות, כיון שהאנשים הם אלו שמדליקים את הנרות, וציון הנס נעשה על ידיהם, והאנשים הרי גם אומרים בשעת ההדלקה את "נרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד" וממילא זוכרים הם שאין להשתמש לאורם. וגם בני הבית שלא מדליקים כעת נרות, מ"מ ידליקו לכשיגדלו בביתם, ומשא"כ נשים, שאינן מדליקות נרות כלל, הן משתתפות באיזכור הנס ע"י מניעתן ממלאכה.

ויש קצת להעיר, שהרי הדלקת הנרות נועדה לזכור את נס פך השמן ולא את נס המלחמה (ועי' במאירי ובמעשה רוקח ריש הל' חנוכה דכ' שהדלקת היום הראשון

חנוכה

הבית מג

הוא על נס המלחמה, והאריכו בזה ואכ"מ). ונשים הרי אינן בתורת הדלקת המקדש, דאינן מחויבות בשקלי הקודש ובקרבת ציבור, כנודע. וא"כ מה שייך שיימנעו ממלאכה בשעת הדלקת הנרות, שנועדו לזכור את נס פך השמן. ויש ליישב בפשיטות דסו"ס ע"י נס המלחמה זכינו לנס פך השמן, וז"פ.

ואגב, אבוא העיר"ה דהנה מצינו בפוסקים (והובא במשנ"ב) שאשה אינה מדליקה לבדה נרות ומשתתפת בהדלקת בעלה מפני ש"אשתו כגופו". (ונודעים בזה ד' החת"ס, שכיון שמדליקים נרות בפתח הבית, אין דרכה של אשה לצאת החוצה, שהרי "כל כבודה בת מלך פנימה", ולכן התקנה הייתה שבעלה ידליק בעבורה). ונראה דכיוון דכל המלחמה החלה בעקבות גזירת "להגמון תחילה" שתכליתו ביטול היחוד בין איש לאשתו, ע"כ אנו מדגישים דוקא בהדלקת נרות החנוכה ש"אשתו כגופו".

שכח להזכיר 'רצה' ו'על הניסים' בשבת חנוכה

כתב המג"א (בהלכות ברכת המזון, קפג, יח): "וני"ל דחנוכה בשבת והזכיר של חנוכה ולא של שבת, חוזר לראש ואינו מזכיר של חנוכה דהא אינו חובה להזכיר של חנוכה כדאיתא בגמרא". והפרמ"ג הביא דבריו וכי דמ"מ צ"ע הוא. והשעה"צ שם כתב ע"ד המג"א: "ולא העתקתי מה שכתב לענין חנוכה דדבריו אינן מוכרחין, וכמו שהעיר הפרי מגדים". ואכן ד' המג"א צ"ת, דהנה ידועה החקירה, אשר תלו בה מחלוקת הראשונים, האם כשלא הזכיר את האזכרות הנצרכות, נחשב שלא בירך או התפלל כלל, וא"כ ייקש הדאם לא אמר 'רצה' נחשב שלא בירך ברכהמ"ז כלל בפעם הראשונה שבירך, א"כ נמצא שכלל לא אמר גם 'על הניסים' בברכהמ"ז, שהרי לא נחשב לו שבירך את ברכהמ"ז, וא"כ מדוע שלא ישוב ויזכיר 'על הניסים' כשמברך שנית, וצ"ע.

והנראה בזה דהנה בשבת (כד, א) איתא: איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון, כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא, וכי התוס' (ד"ה מהו): "מהו להזכיר של חנוכה בבהמ"ז - בתפלה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בצבור הוא ואיכא פרסומי ניסא אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי". והיינו ששונה אזכרת 'על הניסים' מכל האזכרות, שהם חלק

מברכהמ"ז, ד'על הניסים' נתקן להזכיר כדי שיתפרסם הנס, ובאמת היה אפשר לתקן שיפרסמו הנס ב'על הניסים' בכל שעה משעות ימי החנוכה, ורק קבעו שמכיון שא"א לעשות כן, ע"כ תיקנוהו בתפילה שהויה בציבור וגם בברכהמ"ז. אך אין אזכרה זו קשורה בקשר ישיר לברכהמ"ז, אלא נתקן לאומרו שם רק כהיכי תימצוי לעוד פרסום הנס, שבשעה שיושב ומברך, גם יפרסם הנס. וממילא אם כבר פירסם הנס בברכהמ"ז הראשונה שבירך, הגם שהוברר שלא נחשב לברכהמ"ז כהוגן, אכתי יצא ידי ענין פרסום הנס ושוב א"צ לשוב ולפרסמו כששב ומברך.

והרמ"א (קפז, ד) כתב: ואומרים על הנסים בחנוכה ובפורים, ואם לא אמרו, אין מחזירין אותן, ומ"מ יוכל לאומרו בתוך שאר הרחמן, ויאמר: הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימים ההם וכו' (היינו שממשיך ואומר: בימי מתתיהו וכו', וכן בפורים בימי מרדכי וכו', כמש"כ הלבוש וש"פ) והכי נהוג, עכ"ד. ולדברינו יובן שפיר אמאי אומרים 'על הניסים' ב'הרחמן' ואילו אם שכח 'יעלה ויבוא' בברכהמ"ז לא מזכירו ב'הרחמן' הוא יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה, כיון שאכן אזכרת 'על הניסים' אינה קשורה במישרין לברכהמ"ז, ואזכרתה שם היא רק כ'מראה מקום' לפרסום הנס, וא"כ שפיר יכול לאומרו ב'הרחמן'.

הדלקת נרות של חתן הבא בברית הנישואין

הנה חתן הנישא בליל חנוכה, לאחר זמן הדלקת הנרות, לכאן צריך להדליק נרות בבית הוריו, כיון שבשעת ההדלקה התגורר בביתם ורק לאחר מכן עבר לדור בביתו החדש בשעטו"מ, וכ"כ הגר"נ קרליץ שליט"א בס' חוט שני, שחתן נחשב שעזב את בית הוריו מהרגע שהגיע לחתונתו.

ואולם בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סי' נח) כתב כך: יש להסתפק במדליק נר חנוכה בביתו ומיד לאחר ההדלקה גמר בדעתו להשכיר הבית או למכרו לאחרים באופן שצריך לעזוב הבית בתוך זמן שיעור ההדלקה, או שסותר את הבית לאחר ההדלקה, דיתכן שהויה כמדליק נר שאינו יכול לדלוק כשיעור זמן ההדלקה ולכאורה מסתבר דבכל זמן שיעור ההדלקה צריך הנר להיות ברשותו ולא רק בתחלת ההדלקה. ולפי"ז גם יש להסתפק בדבר השכיח באכסנאי שהדליק ומיד לאחר ההדלקה עוזב את האכסניה לגמרי, דלכאורה מיד שעוזבו הרי כבר אינו ביתו ונמצא דהויה כמו שהדליק לפחות מזמן שיעור ההדלקה, ואע"פ שבכבה הנר מאליו אפי' מיד לאחר ההדלקה יצא ידי חובתו, דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, אפשר דשאני הכא דהויה כאילו הוא בעצמו מכבה את הנר במזיד עי"ז שעוזב את הבית, עכ"ד הגרשז"א זצ"ל.

ולפי"ד ראוי היה שחתן לא ייצא מבית הוריו עד לאחר זמן שיעור ההדלקה, כיון שיציאתו אל החתונה היא גם יציאה מבית הוריו, ולד' הגרשז"א אפשר דהויה חסרון בהדלקתו.

נר המנגן

שאל רבי אליהו מן שליט"א את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א על ה"נר המנגן", שכאשר מדליקים אותו, פוצח הנר במנגינה. האם יש בכך איסור של השתמשות לאור נר החנוכה, כיוון שהנר מחמם את חוטי המתכת ומפעיל על ידם מנגינה. והשיב רבנו שליט"א שקול מראה וריח אין בהם משום איסור מעילה, ומכיוון שכל תכלית שימושו הוא ל"קול", גם מה שמשתמש בשמן להפעילו, אין בו משום הנאה. ושאלתי את מרן שליט"א לפרשם של דבריו, שהרי איתא בפסחים כ"ה דאף דבקול, מראה וריח אין מעילה, אך ישנו בהן איסור. וגם נפסק בשו"ע (יו"ד סי' קח,ז) שאסור להריח ריח של עבודה זרה, של איסור הנאה, למרות שאין בריח איסור מעילה. ואיך שרי להשתמש בנר לצורך מנגינה? השיב לי מרן שליט"א בהסבר נפלא. לדבריו, איסור ההשתמשות בנר חנוכה אינו שייך לכללי איסורי הנאה וכדומה, וכל עניינו משום בזיון המצוה, ולכן מכיון שהנאת קול אינה נחשבת להשתמשות מרכזית, ממילא שימוש שכזה בנר מותר, כי הוא אינו נחשב לשימוש המבזה את הנר והדלקתו.

בדין מהדרין בנר חנוכה

מאחי המופלג הבה"ח אברהם ישעיהו גנוט נ"ו

א) שבת כ"א, ב' : ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא, פליגי בה תרי אמוראי במערבא, ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא. חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין. וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה. זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין. ע"כ. וצריך ביאור, דהכא חזינן דאיכא שתי דרגות, 'המהדרין' 'המהדרין מן המהדרין'. ובשום מקום לא מצינו כהאי גוונא.

והנראה בזה דהנה קשה עוד דבב"ק (ט): גבי דין 'הידור' מצינו: "אמר ר' זירא, בהידור- מצוה עד שליש במצוה. בעי רב אשי, שליש מלגיו או שליש מלבר, תיקון. במערבא אמרי משמיה דרבי זירא, עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקב"ה". וברש"י שם: שאם מוצא ב' ספרי תורות לקנות ואחד הדור מחבירו, יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור. דתניא (שבת קלג): "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצות.

עשה לך ספר תורה נאה, לולב נאה, טלית נאה, ציצית נאה. וא"כ הכא, הלא הדלקת מוסיף והולך' הוי יותר משליש במצוה, ומאיזה דין מחויב בזה.

ועוד קשה, דלפי הפשטות שהדלקת נר לכל אחד ואחד' היא רק מדין 'הידור'. וא"כ איך אנו מברכים על הדלקה זו, וכי מצינו בהידור שיברך עליו.

ובעיקר כל דין 'מהדרין' זה יש להבין, איזה 'הידור' יש בזה להדלקה העיקרית המחויבת מן הדין, ע"י שמדליק עוד בן-בית. דהא אין כאן 'התנאה לפניו במצות', כיון דאין זה כהוספת יופי במצוה הקודמת.

ועוד קשה, דלפי זה ייצא שהבעה"ב עצמו לא יקיים את דין ה'הדר' הזה, ולמה יגרע.

והנראה לומר בזה, שלא מדין ה'הדר' קאתינן עלה, שמייפה את גוף המצוה מדין "זה קלי ואנוהו". שבזה הוא דאיכא דינים ד'שליש', ושצריך שיעשה הוספת יופי, ולא הוספה מחוץ למצוה, וכו'. אלא דין חדש, שיחזר ויהדר אחר המצוות. והכא בהדלקת נרות-חנוכה, עיקר ושורש המצוה הוא, שיפרסם ויודיע ברבים שעשה ה' עמנו ועם אבותינו ניסים ונפלאות, ובזה שיד דרגות לאין מספר. וא"כ אין הכונה שמהדר את המצוה הקימת, ומיפה ומתנאה לפניו במצוות. אלא שמהדר אחר מצוה קיימת ונפרדת, מחוץ למצות נר איש וביתו' ע"י שעושה עוד פירסום לנס.

והמדקדק שם יראה, דהם הם דברי רש"י שם. שכתב וז"ל: והמהדרין- אחר המצות, עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית, עכ"ל.. וכן מדויק זה שם, מדלא הזכיר כלל לקרא ד"זה קלי". ומוכח כדברינו שאין זה שתי דרגות בהידור כלל, אלא שהאחד הוא למחזרים אחר המצוות. והשני דמוסיף והולך (לבי"ה), הוא משום יופי המצוה שעושה מצוה בשלמות, ומראה חביבותה בעיניו, ועי"כ מהנהו להקב"ה.

רק דאכתי קשה, דתינתן ההידור- חיזור הראשון, אין לו הגבלות של יעד שלישי במצוה. מ"מ ב'מוסיף והולך' שהוא 'הדר' מדין היופי, מדוע לא אמרינן דרק עד שלישי.

ושמא נרחיב את דברינו הקודמים, גם לדין ה'מוסיף'. שאין הוא מדין ההדר הכללי, שהוא במקום שאין תוכן עצמי להידור, מלבד היופי והנוי. וכגון באתרוג שקנה בדמים מרובים מחמת יופיו או גודלו, דאין זה מוסיף ב'אתרוג' שבו, אלא רק בהדר. משא"כ הכא, דיש תוכן להוספה זו במה שמציין הימים. והוא, שמלבד זה שהרואה הדלקה זו, יזכר מיד בכל הניסים והנפלאות שעשה ה' לנו בימים ההם. איכא מזכיר מעין הנס, שלא רק שמציין את נס פח-השמן, אלא שמוסיף ומרחיב

חנוכה

הבית מז

בהזכרתו ובפירסומו, שגר של יום אחד דלק שמונה ימים. וזו עוד מצוה באיכות ובתוכן פירסום הנס, ולא רק ביופי המצוה הקימת.

ודברינו מדויקים שם ברמ"א. שכתב גבי הדלקה מנר לנר שאסור, 'משום שאינו מצוה כ"כ'. ובפמ"ג נמי כתב, 'אין מדינא כ"כ מצוה' ע"כ. ואי משום הדר, אינו מצוה כלל. אלא משמע שהוי מצוה, רק חסר בימדינא'.

(ב) בשו"ע סי' תרע"א סעיף ב' כתב וז"ל: כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק א'. מכאן ואילך מוסיף והולך א' בכל לילה, עד שבליל אחרון יהיו ח'. ואפי' אם רבים בני הבית, לא ידליקו יותר ע"כ.

ולכאורה צ"ה, דהוא פסק הלכה זו כהלכה פסוקה ושוה לכל, ובלא חילוק בין לכתחילה למהדרין. (ועוד, דמהדין דנר לכל אחד ואחד התעלם לגמרי. והנה את זה אפשר לתרץ בנקל, שסבר כהתוס' שם שהמהדרין מן המהדרין שיך רק על דין 'נר איש וביתו', ועין בביה"ל שנחת לזה).

(ג) והנה המעין שם בר"ח, יראה שכתב דלא כדברינו, אלא שזה דין 'נוי'. וז"ל: מהדרין, מהדרי המצוות, כדאמרין 'להדור מצוה עד שליש במצוה' עכ"ל.

והנה ברמב"ם פרק ד' מהלכות חנוכה הלכה א' כתב גם כמותו, וז"ל: כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה, מדליק נרות כמנין אנשי הבית, נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר, מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. ובהלכה ב' כתב: כיצד, הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות, ובליל שני עשרים, ובליל שלישי שלשים, עד שנמ מדליק בליל שמיני שמונים נרות, עכ"ל.

והנה הוא שלמד שמהדרין זה במצוה עצמה, מוכרח לפרש ש'לכל אחד ואחד' היינו ש'מדליק נרות כמנין אנשי הבית'. דא"כ, מה 'הדר' יש פה ולמה יברכו. רק דאכתי קשה, היכן מצינו שתי דרגות הדורים.

ואפ"ל דתפוס לשונו, שכתב בהידור: 'והמהדר את המצוה'. ואילו במהדרין מן המהדרין כתב, 'והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר'. וא"כ נאמר שהם שני דינים, כמו שביארנו כבר. שיש יופי ללא תוכן עצמי, ויש שגם איכא יופי וגם תוכן שמפרסם את פרטי הנס.

והנה בדברי הרמב"ם האלו יש לדקדק, שמגיע לברר כמה נרות הוא מדליק, ומצא לנכון לחדש דין 'שיהיה כל בית ובית מדליק'. שאין זה חיוב על הגברא

אלא על הבית, וצלי"ה מה ענין זו אצל זו. ועוד צלי"ה מה פרסום הנס טובא איכא כשמדליק כמנין אנשי הבית, דלכאורה הוי פרסום מנין בני הבית ולא פרסום הנס.

ד) ובמה שביארנו ש'מהדרין' פירושו ש'מהדר אחר המצוה', יש לבאר בשני אופנים. הראשון, שמקיים הוא גם את המצוה הראשונה, ע"י שיוצא בהדלקת בעה"ב. ומוסיף עוד מצוה של פרסום, ומדליק לבדו. (ולפי"ז מה שמברך, הוא משום שיש דין שמברכים על מצות 'פירסום הנס'. ותמוה, אי משום הא מדוע לא יברך מאה ברכות). והדרך השניה היא, שמכוין שלא לצאת בהדלקת בעה"ב. וזה גופא הדורו, שמחזר לעשות המצוה בעצמו משום חבוב המצוה.

וכ"כ הגרעק"א (תנינא), שנסתפק שם במי שהתחיל להדליק נ"ח ושכח לברך, ונזכר קודם שסיים ההדלקה, אם יכול לברך על הנותרים. די"ל שכבר יצא ידי המצוה, ורק מהדר בהדלקת הנותרים, וא"כ י"ל דלא יברך. והוכיח משיטת הרמ"א ש'מהדרין' בני"ח פירושו נר לכל אחד ואחד, ובכ"ז מברכים אף שהוא רק הידור. וכי לדחות, דשאני התם כיון שמכוין בהדיא שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, וממילא מחויב מדינא. ודברים אלו תמוהים, דכיון דהוכחנו מהרמב"ם דאינו מצוה על 'קרקפתא דגברא', אלא על ה'בית' כמו במזוזה. א"כ מה שייך לכיון שלא לצאת בהדלקתו, והא סו"ס הבית נפטר.

וכדברים האלו מוכח נמי מדברי תוס' סוכה מו. בד"ה הרואה, שאין זה דין אלא על ה'בית', וז"ל: בשאר מצות כגון לולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס. וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה, ע"כ. ומשמע שמי שאין לו בית, פטור, ותמוה.

והנראה לומר בזה, דאיכא בזה ג' דינים. חיוב על הגברא, על הבית, ומקום. שבעצם הוי דין עליו, דמצוה עליו לפרסם הנס. ורק כיון שמעיקר הדין סגי בפתח הסמוך לרה"ר, א"כ הוי כאילו הוא מצוה על ה'פתח'. ולו יצויר שבמזוזה היה דין רק על ה'שער הראשי', לא היה יכול להחמיר ולעשות בעוד שערים. משא"כ הכא, בעצם יכול לפרסם כאוות נפשו, ורק לא בעי, וכיון שלא בעי עשו את זה כאילו היא מצוה על הבית. והילכך לא צריכים לכונן שלא לצאת בהדלקת הפתח הסמוך, אלא לחזר אחר מצות פרסום הנס נוספת.

וכדברים האלו ממש כתב בפנ"י בשבת (כא:) וז"ל: נראה, דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצוות שהם חובת-הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד, דקימא לן נמי 'מצוה בו יותר מבשלוחו'. אלא דשאני הכא שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר, שהוא משום פרסומי ניסא. משום כך הטילו חובת מצווה זו כאילו היא חובת הבית, ע"כ. ונכון הוא.

חנוכה

הבית מט

וארווח לן לבאר מה דהקשה הרעק"א לשיטתו, מדברי הרמ"א שלא ידליק מנר לנר. והא הוי מצוה, כיון שכיון שלא לצאת. ולדברינו צריך לומר, שאינו מצוה כ"כ. או שאינו מעיקר המצוה, והילכך אין מדליקין.

נר זכרון לסבי מורי הר"ר יחיאל מיכאל גנוט זצ"ל

לסב רעייתי הר"ר חיים אליעזר פלדמן זצ"ל

לסב רעייתי הר"ר זאב וולף שוגרמן זצ"ל ולעזרתו מרת אסתר ע"ה

* תשוח"ח לאחי אהובי הרב חיים מנחם גנוט שליט"א על סיועו בהדפסת

הקובץ *